

An Investigation of Recitation Variants in "Salam 'Ala Il-Yasin" (Q. 37:130) Based on the Theory of Quranic Envelopes (Laffafi) by Mohammad Hosein Baroomand

Amir Joudavi ¹ , and Samiyeh Shahbazi ² , and Mohammad Ali Heydari ³

1. Associate Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Faculty of Theology, Yazd University, Yazd, Iran. Email: amirjoudavi@yazd.ac.ir
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Faculty of Theology, Yazd University, Yazd, Iran. Email: samiyeh.shahbazi@yazd.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Faculty of Theology, Yazd University, Yazd, Iran. Email: heydari@yazd.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received:
16 March 2026
Received in revised form:
11 April 2026
Accepted:
25 April 2026
Available online:
20 June 2026

Keywords:
Quranic recitations
(Qira'at),
Surah As-Saffat 37:130,
Theory of Laffafi
(Envelopes),
Al-e-Yasin, Textual
indicators (Qara'in),
Textual preservation,
Ahl al-Bayt.

ABSTRACT

Objective: This research aims to elucidate the rationale and hermeneutical mechanism of enveloping one Quranic recitation beneath another, demonstrating how Divine wisdom utilized a protective "shell reading" to safeguard a politically and theologically sensitive "core reading" against deliberate textual corruption.

Methodology: Employing a descriptive-analytical and comparative methodology, this study systematically analyzes 140 major Sunni and Shiite exegetical works regarding verse 130 of Surah As-Saffat, evaluating the divergent readings through the theoretical lens of Quranic Laffafi (enveloping/protective layers).

Findings: The analysis categorizes exegetical perspectives into six distinct paradigms: under the reading "Il-Yasin", commentators identify the referent as "Prophet Elijah and his followers", "Elijah himself", or "Enoch (Idris)"; under the reading "Al-e-Yasin", interpretations include "Prophet Muhammad and his Progeny (Ahl al-Bayt)", "Elijah son of Yasin", and "believers in Surah Ya-Sin/the Quran". Applying the Laffafi model reveals that "Il-Yasin" serves as the outer shell reading, while "Al-e-Yasin" represents the submerged core reading. The textual architecture of prophetic greetings in Surah As-Saffat and lexical resonances with Surah Ya-Sin provide four robust connected textual indicators facilitating the transition from the shell to the core.

Conclusion: The multiplicity of recitations in this verse represents a deliberate, divinely orchestrated mechanism operating within natural causal laws to preemptively eliminate political motives for textual distortion (tahrif) concerning the honors of the Prophet's family, while ensuring that discerning, contemplative readers can uncover the profound core message.

Cite this article: Joudavi, A.; & Shahbazi, S.; & Heydari, M. A. (2026). An Investigation of Recitation Variants in "Salam 'Ala Il-Yasin" (Q. 37:130) Based on the Theory of Quranic Envelopes (Laffafi) by Mohammad Hosein Baroomand. *Studies of Quran Reading*, 14 (26), 225-264. <https://doi.org/10.22034/qer.2026.21036.1287>

© The Author(s).

Publisher: Al-Mustafa International University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/qer.2026.21036.1287>

1. Introduction

The phenomenon of variant Quranic recitations (Qirā'āt) and their profound exegetical, theological, and sectarian ramifications has long been a central subject of inquiry in Quranic hermeneutics. A paramount and intensely debated case occurs in Surah As-Saffat, verse 130: the variation between "Salāmun 'alā Il-Yāsīn" and "Salāmun 'alā Āli-Yāsīn". Canonical readers (the Seven Readers) and classical commentators across both Sunni and Shiite traditions have exhibited marked divergence regarding grammatical derivation, authentic vocalization, and identification of the designated referent.

Conventional scholarship has largely confined itself to textual preference (tarjīh), linguistic justifications, or critical evaluation of hadith chains. In contrast, this study leverages the innovative theoretical model of "Quranic Envelopes" (Laffāfāt al-Qur'āniyyah), formulated by Dr. Mohammad Hosein Baroomand, to provide a systematic explanatory paradigm for the emergence and functional necessity of multiple recitations. This framework posits that with regard to historically, politically, and theologically sensitive realities at the time of revelation, the Quran intentionally implemented a two-tiered semantic architecture: concealing the profound, intended reality (the "core" or lubb) underneath a protective, conventional surface (the "shell" or cover). This divine communicative strategy realized the perennial promise of textual preservation ("Indeed, We have sent down the Message, and indeed, We will be its guardians," Q. 15:9) through natural causal mechanisms, depriving hostile political factions and dynastic authorities of any direct incentive to alter or expunge explicit verses honoring the Prophet's Family (Ahl al-Bayt)—a textual fate suffered by previous scriptures through overt naming.

2. Methodology

This investigation applies a rigorous descriptive-analytical, documentary, and comparative methodology. The evidentiary corpus encompasses an exhaustive survey of 140 major Quranic commentaries spanning classical, medieval, and contemporary eras from both Sunni and Shiite scholarly traditions. Among these, 36 commentaries omitted Surah As-Saffat or lack surviving volumes, while 25 commentaries examined the Surah but remained silent on verse 130. Consequently, the detailed analyses and arguments of 79 commentaries that explicitly tackle the verse were extracted, categorized, and critically evaluated. Subsequently, these findings were evaluated against the three constituent pillars of the Laffafi theory: the

protective outer shell, the submerged core reality, and the hermeneutical indicators (qara'in) facilitating textual transit from the shell to the core, examining both connected intratextual clues and disconnected historical-hadith traditions.

3. Findings

The systematic examination yielded the following definitive **findings**:

1. Sixfold Categorization of Exegetical Perspectives:

- Category 1 (Reading: "Il-Yasin"): Interpreted as a plural collective referring to "Prophet Elijah (Ilyas) and his followers/community", derived through the suffix of attribution (ya' al-nisbah) and sound plural inflections (Ilyasiyyin contracted to Ilyasin).

- Category 2 (Reading: "Il-Yasin"): Interpreted as a direct synonym for "Prophet Elijah himself", grounded in the Arabic Arabization (ta'rib) of foreign names (analogous to Mikal/Mika'il/Mika'in) and scriptural precedents (Sina and Sinin).

- Category 3 (Reading: "Il-Yasin"): Interpreted as "Prophet Enoch (Idris)", transmitted on the authority of Ibn Mas'ud and Qatadah.

- Category 4 (Reading: "Al-e-Yasin"): Interpreted specifically as "Prophet Muhammad and the Progeny of Muhammad (PBUH)", relying on "Ya-Sin" as a consecrated prophetic title at the beginning of Surah 36 and extensive narrations from the Ahl al-Bayt, notably Commander of the Faithful Ali ibn Abi Talib (AS).

- Category 5 (Reading: "Al-e-Yasin"): Interpreted genealogically as "Elijah, son of Yasin" (taking Yasin as Elijah's father).

- Category 6 (Reading: "Al-e-Yasin"): Interpreted as "The people of Surah Ya-Sin and all true believers in the Holy Quran".

2. Verification of the Shell-and-Core Structural Model:

The phonetic and orthographic reading "Il-Yasin"—which spontaneously evokes Prophet Elijah—functions as the "shell reading" (al-qira'ah al-qishriyyah), serving to deflect superficial political scrutiny. Concurrently, the reading "Al-e-Yasin"—preserved via the prophetic scribal directive separating the Alif and Lam—constitutes the "core reading" (al-qira'ah al-nawatiyyah), embodying the authentic eulogy upon the Household of the Prophet.

3. Discovery of Four Connected Intratextual Indicators (*Qara'in Muttasilah*):

- Indicator 1 (Structural Pivoting of Elijah): In Surah As-Saffat, prophets are divided into two distinct groups: those receiving explicit Divine peace (Noah, Abraham, Moses & Aaron) and those introduced as messengers without peace (Lot and Jonah). Elijah remarkably partakes in both paradigms, signaling that his narrative position serves as an axis representing the Seal of the Prophets and his household.

- Indicator 2 (Disruption of the Greeting Formula): While prior prophets are greeted through unambiguous personal names, the narrative sequence abruptly halts at verse 130, transitioning into a multi-layered composite expression.

- Indicator 3 (Omission of Peace upon Subsequent Eminent Prophets): The omission of greetings for Lot and Jonah—figures of greater historical prominence—demonstrates that verse 130 is not a mere generic prophetic greeting, but a transcendental eulogy.

- Indicator 4 (Intertextual Alignment with Surah Ya-Sin): Phrasal parallels such as "Innaka la-mina al-mursalin" (Q. 36:3) and "Wa inna Ilyasa la-mina al-mursalin" (Q. 37:123), juxtaposed with the sequential continuity of Surahs 36 and 37, provide decisive internal textual corroboration linking "Ya-Sin" to Muhammad and his progeny.

4. Conclusion:

The research concludes by resolving all four core questions: First, multiple recitations for Surah As-Saffat 37:130 are historically established and validated by canonical qurrā'. Second, their coexistence functions through an intentional "shell-and-core" communicative architecture. Third, four coherent intratextual indicators alongside authentic hadith allow the discerning scholar to bridge the outer shell to the inner core. Fourth, this delicate linguistic concealment served as a divinely enacted natural safeguard preserving the Quran against politically motivated corruption, securing the sublime station of the Ahl al-Bayt while maintaining the inviolability of the Quranic text throughout history.

بررسی اختلاف قرائات در «سَلَامٌ عَلَى آلِ یَاسِینَ» (صافات: ۱۳۰) با تکیه بر نظریه لفافه‌های قرآنی استاد محمدحسین برومند

امیر جودوی^۱، و سامیه شهبازی^۲، محمدعلی حیدری مزرعه آخوند^۳

۱. دانشیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات، دانشگاه یزد، یزد، ایران، رایانامه: amirjoudavi@yazd.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات، دانشگاه یزد، یزد، ایران، رایانامه: samiyeh.shahbazi@yazd.ac.ir

۳. دانشیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات، دانشگاه یزد، یزد، ایران، رایانامه: heydari@yazd.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: این پژوهش درصدد تبیین منطق و سازوکار هرمنوتیکی قرار گرفتن یک قرائت قرآنی در زیر قرائت دیگر است و نشان می‌دهد که چگونه حکمت الهی از یک «قرائت پوسته‌ای» برای حفاظت از «قرائت هسته‌ای» حساس از نظر سیاسی و کلامی در برابر تحریف عمدی متن بهره گرفته است.

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

روش‌شناسی: با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و تطبیقی، ۱۴۰ اثر تفسیری مهم اهل سنت و شیعه درباره آیه ۱۳۰ سوره صافات به‌صورت نظام‌مند تحلیل شده و قرائات متفاوت بر اساس چارچوب نظری «لفافه‌های قرآنی» (لایه‌های پوشاننده/محافظ) ارزیابی شده‌اند.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۱۲/۲۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۵/۰۱/۲۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۵/۰۲/۰۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۳/۳۰

یافته‌ها: تحلیل، دیدگاه‌های تفسیری را در شش الگوی متمایز دسته‌بندی می‌کند: در قرائت «إِلِیَاسِینَ»، مرجع عبارت «حضرت الیاس و پیروان او»، «خود الیاس» یا «ادریس» دانسته شده است؛ و در قرائت «آلِ یَاسِینَ»، تفسیرها شامل «حضرت محمد و خاندان او (اهل بیت)»، «الیاس فرزند یاسین» و «یاران سوره یس/مؤمنان به قرآن» است. بر اساس الگوی لفافه، «إِلِیَاسِینَ» نقش قرائت پوسته‌ای و «آلِ یَاسِینَ» نقش قرائت هسته‌ای نهفته را دارد. ساختار آیات مربوط به سلام بر پیامبران در سوره صافات و هم‌نشینی‌های واژگانی با سوره یس، چهار قرینه متنی پیوسته و نیرومند برای گذار از پوسته به هسته فراهم می‌کنند.

کلیدواژه‌ها:

قرائات قرآن،

سوره صافات،

آیه ۱۳۰،

نظریه لفافه‌های قرآنی،

آل یاسین،

قرائن متنی،

صیانت متنی قرآن،

اهل بیت علیهم السلام.

نتیجه‌گیری: تعدد قرائات در این آیه، سازوکاری عمدی و الهی دانسته می‌شود که در چارچوب علل و اسباب طبیعی عمل کرده است تا انگیزه‌های سیاسی برای تحریف درباره فضائل خاندان پیامبر را از میان ببرد و در عین حال، امکان کشف پیام ژرف و هسته‌ای را برای خواننده دقیق و متدبر فراهم سازد.

استناد: جودوی، امیر؛ شهبازی، سامیه؛ حیدری مزرعه آخوند، محمدعلی (۱۴۰۵). بررسی اختلاف قرائات در «سَلَامٌ عَلَى آلِ یَاسِینَ» (صافات: ۱۳۰) با تکیه بر نظریه لفافه‌های قرآنی استاد محمدحسین برومند. *مطالعات قرأت قرآن*، ۱۴ (۲۶)، ۲۶۴-۲۲۵.

<https://doi.org/10.22034/qer.2026.21036.1287>

© نویسندگان.

ناشر: جامعة المصطفی العالمیة.

مقدمه

در قرائت و تفسیر برخی آیات قرآن، از جمله آیه «سَلَامٌ عَلَیْ اَلِیَاسِیْنَ» (صافات: ۱۳۰)، میان مفسران اختلاف نظر وجود دارد. در قرائت این آیه، دو صورت «سَلَامٌ عَلَیْ اَلِیَاسِیْنَ» و «سَلَامٌ عَلَیْ اَلِیَاسِیْنَ» مطرح شده است. در تفسیر «اَلِیَاسِیْنَ» آراء متعددی از جمله: حضرت الیاس، حضرت ادریس، یا حضرت الیاس و پیروانشان، و در تفسیر «اَلِیَاسِیْنَ» نیز دیدگاه‌هایی چون: محمد و آل محمد علیهم‌السلام، یاسین پدر الیاس، یا خوانندگان سوره یس، ارائه شده است.

مقاله «قرائت و مصداق آیه سلام علی آل یاسین» به بررسی قرائت صحیح این آیه از نگاه شیعه و اهل سنت پرداخته و درصدد ترسیم مسیر دستیابی به مصداق صحیح این تعبیر قرآنی، از خلال بررسی جایگاه قرائت و روایات مرتبط در دیدگاه مفسران و قرآن‌پژوهان است (چهری، ۱۳۹۵). این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی آراء مفسران و قرائات مختلف آیه پرداخته و به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد که:

۱. آیا قرائات این آیه می‌توانند متعدد باشند؟
۲. در صورت پذیرش تعدد قرائات برای آیه، نحوه شکل‌گیری و مکانیزم استفاده از این قرائات متعدد چگونه است؟
۳. در صورت پذیرش استفاده پوسته‌ای و هسته‌ای به‌عنوان مکانیزم، کدام قرائت هسته‌ای و کدام قرائت پوسته‌ای قرار داده شده است؟
۴. برای خروج از پوسته، چه قرائتی تعبیه شده است؟
۵. در صورت خروج از پوسته و دستیابی به هسته، هدف از ایجاد این قرائات متعدد و فایده آن چیست؟

الف. دسته‌بندی آراء مفسران با توجه به قرائات مختلف

در بررسی انجام‌شده بر روی ۱۴۰ تفسیر در دسترس، حدود ۳۶ تفسیر به بررسی سوره صافات پرداخته‌اند یا تفسیرشان از این سوره در دسترس نبوده است.^۱ همچنین حدود ۲۵ تفسیر دیگر، با وجود تفسیر کل سوره صافات، به دلایلی در خصوص تفسیر آیه ۱۳۰ آن سکوت کرده‌اند.

۱. فهرست تفاسیر بررسی‌شده (بر اساس قرائت و تفسیر آیه ۱۳۰ سوره صافات):

ابن عباس، ۱۴۱۳ق؛ حسین بن علی علیه‌السلام، ۱۴۳۰ق؛ ابوحمزه ثمالی، ۱۴۲۰ق؛ یسری، ۱۴۲۳ق؛ قمی، ۱۳۶۳ش؛ حسین بن حکم، ۱۴۰۸ق؛ ابن قتیبه، ۱۴۲۳ق؛ حسن بن علی علیه‌السلام، ۱۴۰۹ق؛ فراء، ۱۹۸۰م؛ اخفش، ۱۴۲۳ق؛ ابن قتیبه، ۱۴۱۱ق؛ صنعانی، ۱۴۱۱ق؛ شافعی، ۱۴۱۲ق؛ عیاشی، ۱۳۸۰ش؛ سلمی، ۱۲۶۹ش؛ واحدی، ۱۳۸۳ش؛ مجاشعی، ۱۴۲۸ق؛ نسفی، ۱۴۱۶ق؛ ابن طاووس، بی‌تا؛ حسنی واعظ، ۱۳۸۱ق؛ فاضل مقداد، ۱۳۷۳ش؛ مقدس اردبیلی، بی‌تا؛ جرجانی، ۱۳۶۲ش؛ صدرالدین شیرازی، ۱۳۶۱ش؛ فاضل جواد، ۱۳۶۵ش؛ خفاجی، ۱۴۱۷ق؛ بروجردی، ۱۴۱۶ق؛ بلاغی، بی‌تا؛ رضا، ۱۴۱۴ق؛ ابوزهره، بی‌تا؛ معرفت، ۱۳۸۷ق؛ شحاته، ۱۴۲۱ق؛ جعفری، ۱۳۷۶ش؛ ملکی میانجی، ۱۴۱۴ق؛ مستبیط غروی، ۱۴۲۸ق؛ طباطبائی، ۱۴۲۷ق؛ داورپناه، ۱۳۶۶ش؛ ذره، ۱۴۳۰ق.

از میان حدود ۹۰ تفسیری که هم به سوره صافات و هم به آیه ۱۳۰ آن پرداخته‌اند، در قرائت و معنای این آیه اختلاف نظر وجود دارد. گروه نخست، قرائتِ «سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ» را برگزیده‌اند که نظراتِ ایشان در دسته‌های اول تا سوم از آراء بررسی خواهد شد. گروه دوم، قرائتِ «سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ» را پذیرفته‌اند که دیدگاه‌هایشان در دسته‌های چهارم تا ششم ارائه شده است.

دسته اول: مفسرانی که «الیاسین» را «حضرت الیاس (علیه السلام) و پیروان ایشان» دانسته‌اند

این دسته از مفسران، آیه را مطابق با قرائت اول، یعنی «سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ»، تفسیر کرده‌اند. ایشان «الیاسین» را به معنای جمع می‌دانند؛ بدین ترتیب که «الیاس» با یاء نسبت، «الیاسی» شده، سپس با یاء و نون جمع بسته شده و «الیاسین» گردیده و پس از تخفیف، به «الیاسین» تبدیل شده است. بنابراین، «الیاسین» را شامل همه کسانی می‌دانند که به الیاس مربوط بوده و پیرو مکتب او بوده‌اند. علت این تفسیر را نسبت دادنِ بستگانِ یک شخص به او دانسته‌اند؛ مانند فرعونیان، محمدی‌ها، موسوی‌ها، عیسوی‌ها و غیره. از این رو، «الیاسی‌ها» یعنی گروندگان به الیاس (ابوعبیده، ۱۳۸۱ق: ۱۷۲/۲؛ تیمی، ۱۴۲۵ق: ۸۴۱/۲؛ یزیدی، ۱۴۰۵ق: ۳۱۹؛ طبری، ۱۴۱۲ق: ۶۱/۲۳؛ سمرقندی، ۱۴۱۶ق: ۱۵۲/۳؛ طبرسی، ۱۳۷۲ش: ۷۱۴-۷۱۲/۸؛ ابن‌ابی‌زمین، ۱۴۲۴ق: ۲۱۶؛ نحاس، ۱۴۲۱: ۲۹۴/۳).^۱

۱. طوسی، بی‌تا: ۵۲۳/۸؛ واحدی، ۱۴۱۵: ۹۱۴/۲؛ مآوردی، بی‌تا: ۶۴/۵؛ مکی بن حمّوش، ۱۴۲۹: ۶۱۵۵/۹؛ ابوالفتح رازی، ۱۴۰۸: ۲۳۳-۲۳۴؛ مبدی، ۱۳۷۱: ۲۷۹/۸؛ ابن‌جوزی، ۱۴۲۲: ۵۵۰/۳؛ زمخشری، ۱۴۰۷: ۶۰/۴؛ طبرسی، ۱۴۱۲: ۴۱۸/۳؛ بغوی، ۱۴۲۰: ۴۶/۴؛ ابن‌ادریس، ۱۴۰۹: ۲۲۵/۲؛ نیشابوری، ۱۴۱۰: ۲۳۶/۲؛ ابن‌انباری، ۱۳۶۲: ۳۰۸/۲؛ فخر رازی، ۱۴۲۰: ۳۵۳/۲۶؛ بیضاوی، ۱۴۱۸: ۱۷/۵؛ ابوحیان، ۱۴۲۰: ۱۲۲/۹؛ ابن‌قیم جوزیه، ۱۴۱۰: ۴۸۸؛ نظام الاعرج، ۱۴۱۶: ۵۷۴/۵؛ خازن، ۱۴۱۵: ۲۷/۴؛ محلی، ۱۴۱۶: ۴۵۴؛ ابن‌مُلّقن، ۱۴۰۸: ۳۳۳؛ سیواسی، ۱۴۲۷: ۱۵/۴؛ ابن‌عادل، ۱۴۱۹: ۳۴۱/۱۶؛ ابوالسعود، ۱۹۸۳: ۲۰۴/۷؛ کاشانی، ۱۴۲۳: ۵۷۴/۵؛ فیضی، ۱۴۱۷: ۴۴۲/۴؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵: ۲۸۲-۲۸۱/۴؛ آشکوری، ۱۳۷۳: ۷۹۲/۳؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۸: ۱۷۵/۱۱؛ جزایری، ۱۳۸۸: ۲۳۱/۴؛ ابن‌ابی‌جامع، ۱۴۱۳: ۸۷/۳؛ قونوی، ۱۴۲۲: ۳۱۳/۱۶؛ آلوسی، ۱۴۱۵: ۱۳۵/۱۲؛ پانی‌پتی، ۱۴۱۲: ۱۴۲/۸؛ ابن‌عجیه، ۱۴۱۹: ۶۱۶/۴؛ شُبر، ۱۴۱۰: ۴۲۵؛ جَمَل، ۱۴۲۷: ۳۵۴/۴؛ شوکانی، ۱۴۱۴: ۴۷۰/۴؛ صاوی، ۱۴۲۷: ۳۲۸/۳؛ قاسمی، ۱۴۱۸: ۲۲۶/۸؛ آل‌غازی، ۱۳۸۲: ۴۶۵/۳؛ عاملی، ۱۳۶۰: ۳۰۳-۲۹۶/۷؛ نهاوندی، ۱۳۸۶: ۳۱۲/۵؛ صدیق حسن خان، ۱۴۲۰: ۵۹۶/۵؛ ص۱۳۸-۱۴۶؛ نهاوندی، ۱۳۸۶: ۳۱۲/۵؛ زُحَلّی، ۱۴۱۱: ۱۳۲/۲۳؛ سبزواری، ۱۴۰۶: ۸۲/۶؛ قرشی بنابی، ۱۳۷۵: ۱۷۵/۹؛ سیدکریمی حسینی، ۱۳۸۲: ۴۵۱؛ صادقی‌تهرانی، ۱۴۱۹: ۴۵۱؛ حجازی، ۱۴۱۳: ۲۲۰-۲۱۸/۳؛ هواری، ۱۴۲۶: ۴۰۴/۳؛ ذخیل، ۱۴۲۲: ۵۹۹؛ طنطاوی، ۱۹۹۷: ۱۰۷/۱۲؛ محمدی گلپایگانی، ۱۳۸۰: ۱۹۷/۶؛ صابونی، ۱۴۲۱: ۳۹/۳؛ دهقان، ۱۳۸۷: ۱۱۸/۴.

طبرسی در دفاع از این نظر، از قول زجاج نقل می‌کند که کلمه «الیاسین» جمع «الیاس» است و به معنای الیاس و اَمّت الیاس می‌باشد؛ چنان‌که در نسبت دادن گروهی به شخصی، جمع بسته می‌شود و می‌گویند «مهلّبین» یعنی پیروان «مهلّلب» (طبرسی، ۱۳۷۲ش: ۷۱۲/۸-۷۱۴). طبرانی نیز از قول ابوعلی فارسی نقل می‌کند که ابتدا «الیاسیین» بوده، سپس یاء نسبت آن حذف شده است؛ همان‌گونه که در «الأشعریّین» و «الأعجمین» حذف می‌شود (طبرانی، ۲۰۰۸م: ۳۲۱/۵).

مخالفان این نظر، دلایلی در ردّ آن آورده‌اند:

۱. آیه‌الله مکارم معتقدند که قرائن روشنی در خود قرآن وجود دارد که این تفسیر را رد می‌کند؛ زیرا پس از آیه «سَلَامٌ عَلٰی اِیْسٰی» به فاصله یک آیه می‌فرماید: «اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِیْنَ» (او از بندگان مؤمن ما بود). بازگشت ضمیر مفرد به «الیاسین»، نشان می‌دهد که او یک نفر بیشتر نبوده، یعنی همان الیاس؛ بنابراین نمی‌تواند به معنای آل الیاس یا اهل الیاس باشد.
 ۲. همچنین با کنار هم قرار دادن آیات: «سَلَامٌ عَلٰی نُوحٍ فِی الْعَالَمِیْنَ»، «سَلَامٌ عَلٰی اِبْرٰهیمَ»، «سَلَامٌ عَلٰی مُوسٰی وَ هَارُونَ»، مشاهده می‌شود که سلام ذکر شده، به پیامبری است که در صدر سخن آمده است و نه قوم ایشان (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ش: ۱۳۸/۱۹-۱۴۶).
- طیب نیز با اشاره به همین دلیل دوم که آیه‌الله مکارم ذکر کرده، معنای سلام را خاصّ معصومین می‌داند. همان‌گونه که در آیات پیشین آمده: «سَلَامٌ عَلٰی نُوحٍ... سَلَامٌ عَلٰی اِبْرٰهیمَ... سَلَامٌ عَلٰی مُوسٰی وَ هَارُونَ»، و در هیچ‌یک از آن‌ها گروندگان به ایشان ذکر نشده است؛ پس در اینجا نیز مقصود نمی‌تواند قوم و گروندگان به الیاس باشد، زیرا این افراد، حتی اگر مؤمن باشند، دارای مقام عصمت نیستند. همچنین طیب معتقد است که اگر مراد، گروندگان به الیاس بود، باید می‌فرمود «الیاسیین» و نه «آل یاسین» (طیب، ۱۳۶۹ش: ۱۱/۱۸۸-۱۹۰).
- نیز نحاس و مکی بن حموش، با استناد به این که در هیچ‌کجای قرآن سلامی به گروندگان یک پیامبر فرستاده نشده است، نظر دسته اول را کاملاً منتفی می‌دانند (مکی بن حموش، ۱۴۲۹ق: ۶۱۵۵/۹-۱۴۲۱: ۲۹۴/۳).

دسته دوم: مفسرانی که «الیاسین» را همان «الیاس» می‌دانند

این دسته از مفسران نیز آیه را مطابق قرائت اول، یعنی «سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ»، تفسیر کرده‌اند. ایشان «الیاسین» را مترادف با «الیاس» دانسته‌اند (طبری، ۱۴۱۲ق: ۶۱/۲۳؛ ابن‌ابی‌حاتم، بیتا: ۳۲۲۵/۱۰؛ سمرقندی، ۱۴۱۶ق: ۱۵۲/۳؛ طبرانی، ۲۰۰۸م: ۳۲۱/۵؛ نحاس، ۱۴۲۱: ۲۹۴/۳؛ طوسی، بیتا: ۵۲۳/۸؛ ثعلبی، ۱۴۲۲ق: ۱۵۸/۸؛ واحدی، ۱۴۱۵: ۹۱۴/۲؛ ماوردی، بیتا: ۶۴/۵؛ مکی بن حموش، ۱۴۲۹ق: ۶۱۵۵/۹).^۱

طوسی، ماوردی، ثعلبی و بسیاری دیگر از مفسران این دسته، در اثبات این نظر می‌گویند که عرب، اسامیِ اعجمی را تغییر می‌دهد و از این رو این دو اسم مترادف هستند؛ مانند میکال و میکائیل و میکائین (ماوردی، بیتا: ۶۴/۵؛ سمرقندی، ۱۴۱۶ق: ۱۵۲/۳؛ طوسی، بیتا: ۵۲۳/۸؛ ثعلبی، ۱۴۲۲ق: ۱۵۸/۸). طبری در توضیح وجه تسمیه «الیاس» و «الیاسین»، به شباهت «سینا» و «سینین» در دو آیه ﴿وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ﴾ (مؤمنون: ۲۰) و ﴿وَوُطِّرَ سَيْنِينَ﴾ (تین: ۲) استناد می‌کند (طبری، ۱۴۱۲ق: ۶۱/۲۳). ابن‌ابی‌حاتم نیز در بیان شباهت این دو، به نقل از ضحاک می‌گوید که «الیاسین» همان «الیاس» است؛ همان‌گونه که «عیسی و مسیح»، «محمد و احمد» و «اسرائیل و یعقوب» مترادف هستند (ابن‌ابی‌حاتم، بیتا: ۳۲۲۵/۱۰).

۱. طبرسی، ۱۳۷۲: ۷۱۴-۷۱۲/۸؛ ابوالفتوح رازی، ۱۴۰۸: ۲۳۴-۲۳۳/۱۶؛ میبدی، ۱۳۷۱: ۲۷۹/۸؛ ابن‌جوزی، ۱۴۲۲: ۵۵۰/۳؛ بغوی، ۱۴۲۰: ۴۶/۴؛ ابن‌ادریس، ۱۴۰۹: ۲۲۵/۲؛ کرمانی، بیتا: ۲۱۴؛ نیشابوری، ۱۴۱۰: ۲۳۶/۲؛ ابن‌باری، ۱۳۶۲: ۳۰۸/۲؛ فخر رازی، ۱۴۲۰: ۳۵۳/۲۶؛ بیضاوی، ۱۴۱۸: ۱۷/۵؛ قرطبی، ۱۳۶۴: ۱۲۰-۱۱۸/۱۵؛ شبیبانی، ۱۴۱۳: ۳۰۰/۴؛ ابن‌عبد‌السلام، ۱۴۲۹: ۱۴۰/۲؛ ابن‌کثیر، ۱۴۱۹: ۳۲/۷؛ ابن‌جزی، ۱۴۱۶: ۱۹۷/۲؛ ابن‌قیم جوزیه، ۱۴۱۰: ۴۸۸؛ نظام‌الاعرج، ۱۴۱۶: ۵۷۴/۵؛ سمین، ۱۴۱۴: ۵۱۱-۵۱۲/۵؛ محلی، ۱۴۱۶: ۴۵۴؛ ابن‌ملقن، ۱۴۰۸: ۳۳۳؛ ابن‌عادل، ۱۴۱۹: ۳۴۱/۱۶؛ شیخ‌علوان، ۱۹۹۹: ۲۲۱/۲؛ کاشانی (فتح‌الله)، ۱۳ق: ۲۰-۱۹/۸؛ کاشفی، بیتا: ۱۰۰۶؛ فیض‌کاشانی، ۱۴۱۵: ۲۸۱-۲۸۲/۴؛ اشکوری، ۱۳۷۳: ۷۹۲/۳؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۸: ۱۷۵/۱۱؛ حقی‌پرسوی، بیتا: ۴۸۲/۷؛ ابن‌ابی‌جامع، ۱۴۱۳: ۸۷/۳؛ قونوی، ۱۴۲۲: ۳۱۳/۱۶؛ آلوسی، ۱۴۱۵: ۱۳۵/۱۲؛ پانیپتی، ۱۴۱۲: ۱۴۲/۸؛ شبر، ۱۴۰۷: ۲۶۴/۵؛ جمل، ۱۴۲۷: ۳۵۴/۶؛ شوکانی، ۱۴۱۴: ۴۷۰/۴؛ صاوی، ۱۴۲۷: ۳۲۸/۳؛ ابن‌عاشور، ۱۴۲۰: ۷۶/۲۳؛ مراغی، بیتا: ۸۰/۳؛ سلطان‌علیشاه، ۱۴۰۸: ۳۰۱/۳؛ مغنیه، ۱۴۲۴: ۳۵۴/۶؛ عاملی، ۱۳۶۰: ۳۰۲-۲۹۶/۷؛ نه‌وندی، ۱۳۸۶: ۳۱۲/۵؛ نووی، ۱۴۱۷: ۳۰۷/۲؛ شعرانی، ۱۳۸۶: ۱۱۱۵/۳؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۳۸-۱۳۸/۱۹؛ خطیبی، ۱۴۲۴: ۱۰۲۵/۱۲؛ زحیلی، ۱۴۱۱: ۱۳۲/۲۳؛ سبزواری، ۱۴۰۶: ۸۲/۶؛ طیب، ۱۳۶۹: ۱۱-۱۱۸/۱۱؛ قرشی‌بنابی، ۱۳۷۵: ۱۷۵/۹؛ قرائتی، ۱۳۸۸: ۵۸-۵۷/۸؛ زحیلی، ۱۴۲۲: ۲۱۸۵/۳؛ حجازی، ۱۴۱۳: ۲۲۰-۲۱۸/۳؛ جزایری، ۱۴۱۶: ۴۲۴-۴۲۳/۴؛ امین، بیتا: ۱۱۳/۱۱؛ صابونی، ۱۴۲۱: ۳۹/۳؛ حوی، ۱۴۲۴: ۴۷۲۷/۸؛ دهقان، ۱۳۸۷: ۱۱۸/۴.

مکی بن حموش در دفاع از این نظر می‌گوید: «ابو عمرو و ابوعبید گفته‌اند که در سوره‌ها هیچ سلامی بر آل بنی‌فلان از پیامبران نیست» (مکی بن حموش، ۱۴۲۹ق: ۶۱۵۵/۹). وی معتقد است که چون در هیچ‌کجای قرآن، سلامی بر اهل یک پیامبر فرستاده نشده است، نظر گروهی که «الیاسین» را به معنای حضرت الیاس (علیه السلام) و پیروان و اهل ایشان دانسته‌اند، توجیهی ندارد. از این رو، سلام مذکور در «الیاسین» نیز باید مانند سایر سلام‌ها، سلام بر یکی از پیامبران باشد که به باور مکی، آن پیامبر، «الیاس» است.

نیز آیه‌الله مکارم، با تمسک به قرینه‌ای بعدی که می‌فرماید: ﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾، الیاس را مفرد دانسته و با ردّ نظر دسته اول، در گروه دوم قرار گرفته و «الیاسین» را مترادف با «الیاس» می‌داند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ش: ۱۴۶-۱۳۸/۱۹).

دسته سوم: مفسرانی که «الیاسین» را «ادریس» می‌دانند

این نظر نیز بر اساس قرائت «سَلَامٌ عَلَىٰ إِيَّاسِينَ» مطرح شده است. مفسرانی که به این تفسیر اشاره کرده‌اند، به نقل از ابن‌مسعود و قتاده، مراد از «الیاس» در این آیه را «ادریس» دانسته‌اند؛ البته در این تفاسیر، توضیح و دلیل خاصی برای این رأی ارائه نشده و صرفاً نظری است که بعضاً در کنار سایر آراء به آن اشاره شده است (دینوری، ۱۴۲۴ق: ۲۲۲/۲؛ طوسی، بیتا: ۵۲۳/۸؛ ثعلبی، ۱۴۲۲ق: ۱۵۸/۸؛ قشیری، ۲۰۰۰م: ۲۴۰/۳؛ ماوردی، بیتا: ۶۴/۵).^۱

دسته چهارم: مفسرانی که «آل یاسین» را «محمد و آل محمد (علیهم السلام)» می‌دانند

معتقدان به این نظر، آیه را مطابق قرائت «سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ» تفسیر می‌کنند. دسته‌ای از ایشان، بدون بیان دلیل خاص یا با استناد به روایتی از ابن‌عباس، «آلِ يَاسِينَ» را به معنای محمد و آل محمد (علیهم السلام) دانسته‌اند (طبری، ۱۴۱۲ق: ۶۱/۲۳؛ کوفی، ۱۴۱۰ق: ۳۵۶؛ ابن‌ابی‌حاتم، بیتا: ۳۲۲۵/۱۰؛ سمرقندی، ۱۴۱۶ق: ۱۵۲/۳).

۱. طبرسی، ۱۳۷۲: ۷۱۴-۷۱۲/۸؛ ابوالفتوح رازی، ۱۴۰۸: ۲۳۳-۲۳۴/۱۶؛ میبیدی، ۱۳۷۱: ۲۷۹/۸؛ ابن‌جوزی، ۱۴۲۲: ۵۵۰/۳؛ زمخشری، ۱۴۰۷: ۶۰/۴؛ طبرسی، ۱۴۱۲: ۴۱۸/۳؛ بغوی، ۱۴۲۰: ۴۶/۴؛ قرطبی، ۱۳۶۴: ۱۲۰-۱۱۸/۱۵؛ شبیبی، ۱۴۱۳: ۳۰۰/۴؛ عکبری، ۱۴۱۹: ۳۲۴؛ ابوحیان، ۱۴۲۰: ۱۲۲/۹؛ ابن‌قیم جوزیه، ۱۴۱۰: ۴۸۸؛ نظام الاعرج، ۱۴۱۶: ۵۷۴/۵؛ سیواسی، ۱۴۲۷: ۱۵/۴؛ ابن‌عادل، ۱۴۱۹: ۳۴۱/۱۶.

گروهی دیگر، با استناد به روایاتی که به طرق متفاوت از امیرالمؤمنین (علیه السلام) نقل شده است: «عَنْ عَلِيٍّ فِي قَوْلِهِ: سَلَامٌ عَلَى آلِ يَاسِينَ، قَالَ: يَاسِيُنْ مُحَمَّدٌ وَ نَحْنُ آلُ يَاسِينَ»، «یس» را از اسامی حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) دانسته و «آلِ یاسین» را به معنای آل محمد (صلی الله علیه و آله) گرفته‌اند (طبرانی، ۲۰۸: ۳۲۱/۵؛ طوسی، بی‌تا: ۵۲۳/۸؛ حسکانی، ۱۴۱۱: ۱۶۵/۲؛ ابوالفتوح رازی، ۱۴۰۸: ۱۶/۲۳۳-۲۳۴؛ میبیدی، ۱۳۷۱: ۲۷۹/۸؛ ابن‌ادریس، ۱۴۰۹: ۲۲۵/۲؛ ابوحیان، ۱۴۲۰: ۹/۱۲۲).

قرائتی و مکارم، در توضیحات خود، احادیثی که مفسران ذیل نظر این دو دسته از آراء آورده‌اند، معتبر نمی‌دانند و این نظر را کلاً رد می‌کنند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۹/۱۳۸-۱۴۶: قرائتی، ۱۳۸۸: ۵۷/۸-۵۸). آیه‌الله مکارم در توضیح علتِ ردِّ این احادیث آورده‌اند که: نکته‌ای که در اینجا باید مورد توجه قرار گیرد، این است که در بسیاری از تفاسیر، حدیثی نقل شده که سند آن به ابن عباس برمی‌گردد و او می‌گوید: منظور از «آلِ یاسین»، آل محمد (صلی الله علیه و آله) است، چرا که «یاسین» از اسماء پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) است. در معانی الاخبار صدوق، در بابی که برای تفسیر «آلِ یاسین» ذکر کرده، پنج حدیث در همین زمینه نقل شده که هیچ‌یک از آنها به ائمه اهل بیت (علیهم السلام) - جز یک حدیث - منتهی نمی‌شود، و راوی آن حدیث، شخصی به نام «کادح» یا «قادیح» است که در کتب رجال، خبری از او نیست (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۹/۱۳۸-۱۴۶).

کاشانی به نقل از سفیان ثوری می‌گوید که او از طریقِ اهل سنت، از منصور، و منصور از مُجاهد، و او از عبدالله بن عباس روایت می‌کند که به لغتِ سریانی، «یاسین» به معنای «انسان» است و مراد از «یا انسان»، «یا محمد (صلی الله علیه و آله)» است و مراد از «آلِ یاسین»، اهل بیتِ اوست (کاشانی، ۱۳: ۱۹/۸-۲۰).

۱. ثعلبی، ۱۴۲۲: ۱۵۸/۸؛ ماوردی، بی‌تا: ۶۴/۵؛ میبیدی، ۱۳۷۱: ۲۷۹/۸؛ ابن‌جوزی، ۱۴۲۲: ۵۵۰/۳؛ طبرسی، ۱۴۱۲: ۴۱۸/۳؛ ابن‌نباری، ۱۳۶۲: ۳۰۸/۲؛ فخر رازی، ۱۴۲۰: ۳۵۳/۲۶؛ نظام الاعرج، ۱۴۱۶: ۵۷۴/۵؛ جرجانی، ۱۳۷۸: ۱۳۰/۸؛ خازن، ۱۴۱۵: ۲۷/۴؛ حویزی، ۱۴۱۵: ۴۳۱/۴؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۸: ۱۷۵/۱۱؛ جزایری، ۱۳۸۸: ۲۳۱/۴؛ کاشانی، ۱۴۱۰: ۱۲۰۴/۲؛ ابن‌ابی‌جامع، ۱۴۱۳: ۸۷/۳؛ قونوی، ۱۴۲۲: ۳۱۳/۱۶؛ آلوسی، ۱۴۱۵: ۱۳۵/۱۲؛ ابن‌عجیه، ۱۴۱۹: ۱۴۶/۴؛ شبر، ۱۴۰۷: ۲۶۴/۵؛ شبر، ۱۴۱۰: ۴۲۵؛ شوکانی، ۱۴۱۴: ۴۷۰/۴؛ مغنیه، ۱۴۲۵: ۵۹۴؛ صدیق حسن خان، ۱۴۲۰: ۵۹۶/۵؛ صادقی‌تهرانی، ۱۴۰۶: ۲۰۳-۱۹۹/۲۵؛ سبزواری، ۱۴۱۹: ۴۵۶؛ سبزواری، ۱۴۰۶: ۸۲/۶؛ طیب، ۱۳۶۹: ۱۱/۱۸۸-۱۹۰؛ حسینی همدانی، ۱۴۰۴: ۶۷/۱۴.

ذیل این دسته، گروهی دیگر از مفسران، توضیح کامل‌تری درباره علت نامیده شدن پیامبر ﷺ با نام «یس» آورده‌اند. ایشان با استناد به روایتی از حضرت علی علیه السلام می‌گویند که خداوند سبحان و تعالی به این جهت، نام «آل یاسین» را فرمود و نه «آل محمد» را، چون می‌دانست که منافقان و دشمنان «آل محمد»، این نام را از قرآن حذف خواهند کرد (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق: ۲۸۱/۴-۲۸۲؛ اشکوری، ۱۳۷۳ش: ۷۹۲/۳؛ سلطان علی‌شاه، ۱۴۰۸ق: ۳۰۱/۳؛ بروجردی، ۱۳۶۶ش: ۵۱۹/۵؛ نهایندی، ۱۳۸۶ش: ۳۱۲/۵؛ ثقفی تهرانی، ۱۳۹۸ق: ۴۴۶-۴۴۷/۴). ثقفی تهرانی، عین همین مطلب را از تفسیر قمی نقل کرده است.

دسته پنجم: مفسرانی که «آل یاسین» را «الیاس بن یاسین» می‌دانند

معتقدان به این نظر نیز آیه را مطابق قرائت «الْیَاسِینَ» تفسیر کرده‌اند. این دسته از مفسران (زمخشری، ۱۴۰۷ق: ۶۰/۴؛ فخر رازی، ۱۴۲۰ق: ۳۵۳/۲۶؛ ابوحیان، ۱۴۲۰ق: ۱۲۲/۹؛ ابن‌قیم جوزیه، ۱۴۱۰ق: ۴۸۸؛ سَمین، ۱۴۱۴ق: ۵۱۱/۵-۵۱۲)^۲ به این نکته اشاره کرده‌اند که «یاسین» نام پدر حضرت الیاس بوده است و از آنجا که فرزندان هر فرد را «آل» او می‌دانند، «الْیَاسِینَ» به حضرت الیاس که فرزند «یاسین» است، برمی‌گردد.

دسته ششم: مفسرانی که «آل یاسین» را «اهل سوره یس و ایمان آوردگان به قرآن» می‌دانند

آخرین دسته از مفسران، رأی خود را بر پایه قرائت «الْیَاسِینَ» آورده‌اند و معتقدند که از آنجا که «یس» نام سوره‌ای از سوره‌های قرآن است، «گویا که خداوند فرموده است: سلام بر آن که به کتاب خداوند و به قرآن که (یس) است، ایمان آورد» (طبرسی، ۱۳۷۲ش: ۷۱۴-۷۱۲/۸). از این رو، این سلام را سلامی به اهل قرآن دانسته‌اند (ابوالفوتوح رازی، ۱۴۰۸ق: ۲۳۳-۲۳۴؛ نیشابوری، ۱۴۱۵ق: ۷۰۳/۲).^۳

۱. و عن أمير المؤمنين عليه السلام قال: «إِنَّ اللَّهَ سَمَّى النَّبِيَّ ﷺ بِهَذَا الاسْمِ، حَيْثُ قَالَ: يَسْ وَ الْقُرْآنَ الْحَكِيمَ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُزْسَلِينَ، لَعَلَّهُمْ أَنْهَمُ يَسْقُطُونَ السَّلَامَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا أَسْقَطُوا غَيْرَهُ» (نهایندی، ۱۳۸۶: ۳۱۲/۵).
 ۲. ابن‌عادل، ۱۴۱۹: ۳۴۱/۱۶؛ کاشانی (فتح‌الله)، ۱۳: ۲۰-۱۹/۸؛ ابوالسعود، ۱۹۸۳: ۲۰۴/۷؛ کاشانی، ۱۴۲۳: ۵۷۴/۵؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵: ۲۸۱-۲۸۱/۴؛ اشکوری، ۱۳۷۳: ۷۹۲/۳؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۸: ۱۷۵/۱۱؛ ابن‌ابی‌جامع، ۱۴۱۳: ۸۷/۳؛ ابن‌عجیه، ۱۴۱۹: ۱۶/۴؛ جمل، ۱۴۲۷: ۳۵۴/۶؛ نووی، ۱۴۱۷: ۳۰۷/۲؛ ارمی علوی، بیتا: ۲۵۲/۲۴؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۳۸/۱۹؛ صادقی تهرانی، ۱۴۰۶: ۲۵-۱۹۹/۲۰۳؛ صادقی تهرانی، ۱۴۱۹: ۴۵۱.
 ۳. نیشابوری، ۱۴۱۰: ۲۳۶/۲؛ فخر رازی، ۱۴۲۰: ۳۵۳/۲۶؛ ابن‌قیم جوزیه، ۱۴۱۰: ۴۸۸؛ نظام الاعرج، ۱۴۱۶: ۵۷۴/۵؛ خازن، ۱۴۱۵: ۲۷/۴؛ ابن‌عادل، ۱۴۱۹: ۳۴۱/۱۶؛ کاشانی (فتح‌الله)، ۱۳: ۲۰-۱۹/۸؛ کاشانی، ۱۴۲۳: ۵۷۴/۵؛ جزایری، ۱۳۸۸: ۲۳۱/۴؛ ابن‌ابی‌جامع، ۱۴۱۳: ۸۷/۳؛ حائری طهرانی، ۱۳۳۸: ۱۳۲/۹؛ عاملی، ۱۳۶۰: ۳۰۳-۲۹۶/۷؛ دخیل، ۱۴۲۲: ۵۹۹؛ ابومسلم اصفهانی، ۲۰۰۹: ۴۳۱/۳؛ عربی، ۱۴۲۶: ۸۸۴/۲.

ب. بررسی اختلاف تفاسیر و اختلاف قرائات

از بررسی آیه «سَلَامٌ عَلَى آلِ يَاسِينَ» (صافات: ۱۳۰) و روایات ذیل آن، نکات زیر قابل استخراج است:

- «یس» نام پیامبر ﷺ است.
- منظور از «آلِ یَاسِينَ»، آلِ محمد ﷺ است.
- خداوند، «یس» را به معنای محمد ﷺ در سوره سی و ششم (یس) و سلام بر «آلِ یس» را به معنای آلِ محمد ﷺ متعاقب آن و در سوره سی و هفتم (صافات) آورده است.
- «یس» نامی مستعار برای پیامبر ﷺ است که اگر به صورت مستعار نبود، مخالفان، سلام بر آلِ محمد ﷺ را ساقط و حذف می کردند. مسلماً منظور از حذف و اسقاط، تحریف است.
- در میان قاریان، نافع، ابن عامر، ورش و شبیه، این آیه را «آلِ یَاسِينَ» و بقیه، «إِلِیَاسِينَ» قرائت کرده اند.

۱. نظریه لفافه ها و فرضیه لفافه گویی در این آیه

نظریه لفافه ها

حقایق مسئله ساز قرآن که در زمان نزول و حتی برای مدت ها پس از آن، به دلیل محدودیت های علمی بشر در دوران های گذشته و نیز انگیزه های سیاسی، به هیچ وجه به صورت صریح قابل بیان نبوده اند، در پوسته ها و معانی متنوعی جای گرفته اند تا بتوانند به نسل های بعد منتقل شوند. در زبان فارسی، واژه هایی همچون سرپوش، درپوش، پوسته، پوشش، توریه، ایهام، چندپهل و استتار، به عنوان مترادف ها و واژه های نزدیک به مفهوم «لفافه» قابل کاربردند.

هر لفافه از سه رکن تشکیل می شود:

۱. سرپوش که بر روی آن قرار دارد؛ مانند درپوش، روپوش، پوشش، پوسته، استتارکننده، ستر و ستار، حجاب، غطاء و حاجز.
۲. هسته یا چیزی که تحت این سرپوش قرار دارد؛ شامل لُب و مغز، مستور و مستتر، محجوب و محجب، در پرده، پرده نشین، نهان شده، پوشانده شده، مخفی شده، ناپیدا، مضمّر، پنهان، نهفته و در نهان.
۳. قرینه یا قرائن برای خروج از سرپوش و دستیابی به آنچه زیر پوشش قرار گرفته است.

لفافه‌گویی خداوند در دو مورد کلی کاربرد داشته است: یکی در بیان مسائل سیاسی و آیات مربوط به اهل بیت (علیهم‌السلام)؛ و دیگری در موضوعات علمی که فراتر از اندیشه مردم عصر نزول بوده است. زیرا بیان بی‌پرده مسائل علمی، موجب می‌شد که مخاطبان قرآن، آن را درک نکنند و با عقاید و افکار مرسوم جهان آن روز، ناسازگار ببینند؛ در نتیجه، از اساس منکر قرآن شوند، یا اینکه دستاویزی در اختیار مخالفان قرآن قرار می‌گرفت تا تبلیغات خود علیه قرآن را بر آن محوریت بخشند (جودوی، ۱۴۰۳: ۱۶۹).

نقش قرائن برای خروج از لفافه بسیار مهم است. هر کجا خداوند از لفافه استفاده کرده، گزینه‌هایی برای خروج از آن قرار داده است که با تأمل و تدبر می‌توان آن‌ها را یافت. راه برای حقیقت‌طلبان باز است تا با تأمل در آیات قرآن، قرائن موجود را ببینند و لفافه‌ها را کنار بزنند. علت اصلی سخنگویی خداوند در لفافه، آن است که وعده حفظ قرآن در این کتاب آسمانی آورده شده است: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾. این وعده الهی خارج از نظام علی و معلولی حاکم بر جهان نیست و تحقق آن به جبر و اراده ماوراءالطبیعی نیست؛ بلکه خداوند حکیم این وعده را با اسباب طبیعی محقق خواهد ساخت؛ همان‌گونه که موسی (علیه‌السلام) را به شکلی کاملاً طبیعی حفظ کرد، در حالی که می‌توانست به گونه‌ای خارق‌العاده، دست فرعونیان را از او کوتاه کند. اما دأب خداوند بر هم زدن نظام علت و معلول طبیعت است، مگر آنکه در جای خود، با معجزات، حجت را بر عده‌ای تمام کند. یکی از راه‌های طبیعی برای حفظ قرآن، این است که انگیزه‌های تحریف لفظی را از محرفان بگیرد و مانع دست‌درازی نااهلان به آن شود. خداوند با خودداری از بیان صریح برخی مطالب و استفاده از نوعی پرده‌پوشی بر روی حقایق دیگر، انگیزه تحریف لفظی قرآن را کاهش داده است. حقایق در لفافه قرار داده شده‌اند تا تنها کسانی که اهل تدبر و تعمق در آیات الهی هستند، بتوانند به مراد و مقصود اصلی خداوند و بطون آیات دست یابند. خداوند با استفاده از حقایق سطحی و ظاهر آیات، ذهن مخاطب قشری‌نگر را صرفاً معطوف به این حقایق کرده است؛ در حالی که حقایق اصلی و مراد واقعی الهی، موضوعاتی دیگرند که فهم و دستیابی به آن‌ها نیاز به ژرف‌نگری و گذر از حقایق اولیه و ظاهری دارد.

اینکه چگونه می‌توان لفافه‌ها را در قرآن جستجو کرد و تشخیص داد، به این نکته برمی‌گردد که در قرآن حکیم، نباید هیچ موضوعی با تکلف و به‌زور توجیه شود. برای نمونه، در مکان‌گیری آیه اکمال و تطهیر، اغلب مفسران به زحمت افتاده‌اند و برای حل این تناقض گفته‌اند که «احتمالاً جای

آیه اینجا نیست!» نکته‌ای که اگر حتی درباره یک آیه به آن صحه گذاشته شود، چیزی از نظم و حفظ قرآن باقی نخواهد ماند؛ در حالی که با فرضیه لفافه‌های سیاسی، به راحتی قابل فهم هستند. هرگاه در تفسیر و توضیح آیات، دشواری پیش آمد، باید دانست که نکته و حکمتی نهفته است. با تدبّر در آیات، حقایق زیبایی از قرآن آشکار خواهد شد.

در خصوص راه‌های ظاهری و باطنی دستیابی به لفافه‌ها باید گفت که راه‌های ظاهری شامل تأمل و تدبّر در آیات و جستجوی قرینه‌هاست؛ البته اغلبِ سرنخ اصلی برای کشف مکان را روایات فراهم می‌آورند. راه باطنی در این حوزه نیز، همان تطهیر و تزکیه است.

ممکن است تصور شود که در آیاتِ دوبعدی نیز دو معنا وجود دارد که هر دو قابل فهم هستند؛ اما تفاوت در این است که در آیاتِ دوبعدی، خداوند نمی‌خواهد یک معنا، سرپوشِ معنای دیگر شود؛ بلکه دو معنای متفاوت را از بابِ ایجاز عرضه می‌کند تا بیشترین معانی را در کمترین الفاظ ارائه دهد. همچنین بین لفافه‌ها و بحثِ ذوبطون بودن قرآن، به نوعی قابلیت تطبیق وجود دارد. البته «ذووجه بودن» در مقایسه با «ذوبطون بودن»، بحث دیگری است. «ذوبطون بودن» (یا «لَهَا سَبْعَةُ أَبْطُنٍ») به معنای اعتقاد به وجود لایه‌ها و پوسته‌های معنایی است؛ مانند پوسته پیاز که وقتی لایه‌ای برداشته می‌شود، زیر آن لایه‌ای دیگر است. این بحثِ «ذوبطون» است؛ اما وقتی حقیقتی، سرپوش حقیقتی دیگر باشد و یک معنا، معنای دیگری را پوشش دهد، این می‌شود بحثِ لفافه‌ها (جودوی، ۱۴۰۳: ۱۶۹-۲۱۸).

فرضیه لفافه‌گویی در این آیه

فرضیه و پاسخ احتمالی به سؤالات چهارگانه، لزوم لفافه‌گویی و عدم تصریح قرآن به موضوعات حساسیت‌برانگیز سیاسی و فرقه‌ای است. در پرتو این فرضیه، ابتدا به صورت اجمالی و مختصر به هریک از سؤالات چهارگانه پاسخ داده، سپس مفصلاً به آنها می‌پردازیم.

قرآن، کتابی حکیم است که از طرف خداوند حکیم بر پیامبری حکیم نازل شده است. اقتضای حکمت الهی، به علاوه علم الهی، آن است که خداوند در کتاب خویش، در طرح موضوعات حساسیت‌زای سیاسی و فرقه‌ای، به گونه لفافه و دویپهلو سخن گوید تا هم حرف خود را زده باشد و هم به گونه‌ای زده باشد که آن را به طور طبیعی حفظ کرده و از تحریف مصون بدارد. به لحاظ سیاسی و فرقه‌ای، سلام دادن بر آل محمد ﷺ به صورت صریح در قرآن، قرار دادن قرآن در سرایشی تحریف

لفظی است. برای تحقق وعده حفظ: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ (حجر: ۹)، خداوند انگیزه تحریف را به طور طبیعی، با قرار دادن ﴿سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ﴾ (صافات: ۱۳۰) در لفافه و سرپوش «سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ» که الیاس (علیه السلام) را تداعی می‌کند، از مخالفان می‌گیرد. به تعبیر دیگر، خداوند برای از بین بردن حساسیت سلام بر آل محمد (علیهم السلام) به صورت صریح، آن را در قالب «سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ» (صافات: ۱۳۰) مطرح می‌کند و با این کار، توجه مفسران را به الیاس معطوف می‌سازد؛ سپس با قرائتی که قرار می‌دهد، این معنا را به آل محمد (علیهم السلام) قابل استفاده می‌سازد. نظر به اینکه معنای آیه، هر دو قرائت را پوشش می‌دهد و هر دو را جایز می‌شمارد، کسی در مقام تحریف برنمی‌آید؛ زیرا گروه مخالف نیز برای اثبات برداشت درست خود، دلیلی دارد. خداوند می‌خواهد غیرمصرح بر آل محمد (علیهم السلام) سلام دهد؛ این فضیلتی بزرگ است و اثبات حَقَانِیَّتِ شیعه از قرآن به شمار می‌رود.

برای تحقق این هدف، مراحل زیر در نظر گرفته شده است:

۱. در سوره یس، برای پیامبر (علیه السلام) یک نام مستعار قرار داده شده است. شکی نیست که منظور از حرفِ مقطعه «یس» در سوره یس، محمد (علیه السلام) است. همان‌گونه که در بررسی آراء مفسران نیز آورده شد، علمای شیعه و سنی بر این امر صحه گذاشته‌اند.
۲. میان این نام مستعار در سوره سی و ششم، یعنی «یس» (یس: ۱)، با «الْیَاسِینَ» در سوره سی و هفتم، یعنی ﴿سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ﴾ (صافات: ۱۳۰)، فاصله انداخته شده است؛ اما تنها یک سوره فاصله است تا رابطه برقرار شود.
۳. کلمه «یس»، این قابلیت نگارشی را دارد که به صورت «یاسین» نیز نوشته شود.
۴. در سوره صافات، الیاس نبی (علیه السلام) در میان پیامبران ذکر شده است. نام «الیاس» این قابلیت را دارد که وقتی «الف و لام» آن جدا شود و به صورت «الْیَاسِ» نوشته شود، سپس با افزودن «یا» و «نون»، به صورت «الْیَاسِینَ» درآید.
۵. اینک میان «یس»، «یاسین»، «الْیَاسِینَ» و «الیاس» رابطه برقرار می‌شود. اتفاقاً بنابر روایات، دستور صریح حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) به کاتبان وحی، بر این قرار گرفته که در نگارش «الْیَاسِینَ»، «الف و لام» جدا نوشته شود.

۶. اینک به لحاظ نگارشی، کار مهیاست و عمداً به دو صورت قرائت می‌شود تا هر دو معنا تثبیت شود. لفافه و دوپهلوگویی آماده است. شیعیان، تحت تأثیر تفسیر امامان (علیهم‌السلام)، قرائتِ «الْيَاسِينَ» را هسته‌ای قلمداد کرده و گرچه به نفي قرائتِ «إِلْيَاسِينَ» نمی‌پردازند، اما مقصود اصلی را آلِ محمد (علیهم‌السلام) می‌دانند. مخالفان، قرائتِ پوسته‌ای «إِلْيَاسِينَ» را پذیرفته و با ربط آن به الیاس نبی (علیه‌السلام)، شیعیان را در برداشتشان از آیه، به‌ناحق، تندرو و متعصب قلمداد می‌کنند. این کشمکش همچنان ادامه دارد و شیعیان برای اثباتِ حَقَّانیتِ برداشتِ خود و قرائتِ هسته‌ای، ناگزیر باید قرائتی عرضه کنند تا از تیرِ شبهاتِ مخالفان در امان بمانند.

۲. بررسی قرائن (قرائن متصله برای خروج از پوسته)

قرائنِ خروج از قرائتِ پوسته‌ای («إِلْيَاسِينَ») و وصول به قرائتِ هسته‌ای («الْيَاسِينَ»)، بدون آنکه قرائتِ پوسته‌ای از سوی شیعیان نفي شود، کدام‌اند؟

قرائنِ نخستین برای این ادعا، روایاتِ شیعی در حدِّ تواتر یا استفاضه هستند. اما این روایات برای مخالفان، مقبولیت ندارند؛ به‌ویژه آنکه خودِ شیعیان نیز روایات را زمانی می‌پذیرند که با قرآن هماهنگ باشند. این روایات، در اصطلاح، «قرینه منفصله» به‌شمار می‌روند. بنابراین، پرسش را کامل‌تر مطرح می‌کنیم:

قرائنِ متصله (درون‌متنی) برای خروج از قرائتِ پوسته‌ای و دستیابی به قرائتِ هسته‌ای، بدون نفي قرائتِ پوسته‌ای، چیست؟

برای پاسخ، باید به سیاقِ سوره صافات توجه کرد، که در آن نام شش پیامبر (علیهم‌السلام) به‌ترتیب ذکر شده است:

۱. نوح (علیه‌السلام) - آیه ۷۵؛ ۲. ابراهیم (علیه‌السلام) - آیه ۸۳؛ ۳. موسی و هارون (علیهم‌السلام) - آیه ۱۲۰؛ ۴. الیاس (علیه‌السلام) - آیه ۱۲۳؛ ۵. لوط (علیه‌السلام) - آیه ۱۳۳.

- حضرت نوح (علیه‌السلام): ﴿وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ﴾ (صافات: ۷۵) ... ﴿سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ* إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ* إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ (صافات: ۷۹-۸۱)

- حضرت ابراهیم (علیه‌السلام): ﴿وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ﴾ (صافات: ۸۳) ... ﴿سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ* إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ* إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ (صافات: ۱۰۹-۱۱۱)

- حضرت موسی علیه السلام و هارون علیه السلام: ﴿وَلَقَدْ مَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَ هَارُونَ﴾ (صافات: ۱۱۴) ... ﴿سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَ هَارُونَ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿ (صافات: ۱۲۰-۱۲۲)
- حضرت الیاس علیه السلام: ﴿وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۲۳) ... ﴿سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْیَاسِينَ﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ (صافات: ۱۳۰-۱۳۲)
- حضرت لوط علیه السلام: ﴿وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۳۳)
- حضرت یونس علیه السلام: ﴿وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۳۹)

قرینه اول:

همان گونه که در آیات فوق نشان داده شده است، پیامبران از نظر ظاهری در بیان آیات به دو دسته تقسیم شده اند:

- **دسته نخست:** حضرت نوح علیه السلام، حضرت ابراهیم علیه السلام، حضرت موسی و هارون علیه السلام و نهایتاً حضرت الیاس علیه السلام. هنگام نام بردن از ایشان، با عبارات مختلفی یاد شده اند، اما اشتراکشان در این است که چند آیه بعد، به ایشان سلام داده شده است: ﴿سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ﴾ (صافات: ۷۹)، ﴿سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ﴾ (صافات: ۱۰۹)، ﴿سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَ هَارُونَ﴾ (صافات: ۱۲۰)، اما با رسیدن به حضرت الیاس، سلام قطع می شود و چند آیه بعد، ﴿سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْیَاسِينَ﴾ (صافات: ۱۳۰) مطرح می شود.

- **دسته دوم:** مجدداً حضرت الیاس علیه السلام، حضرت لوط علیه السلام و حضرت یونس علیه السلام که به هر سه با عبارت مشابه «وَإِنَّ ... لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ» اشاره شده است: ﴿وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۲۳)، ﴿وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۳۳)، ﴿وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۳۹) و به ایشان سلام داده نمی شود.

همان طور که مشاهده می شود، حضرت الیاس علیه السلام در میان این دو گروه مشترک است؛ یعنی ظاهراً هم به ایشان سلام داده شده است و هم با عبارت «وَإِنَّ ... لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ» خوانده شده اند. این ایجاد محوریّت برای حضرت الیاس علیه السلام، بزرگ نمایی وی و اختصاص ویژگی های هر دو دسته پیامبران موجود در سوره، تنها برای او، در حالی که ظاهراً در سوره صافات از پیامبران سطح دوم

است، قرینه اصلی به شمار می‌رود. به تعبیر دیگر، به او هم سلام داده شده و هم عبارت ﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ (صافات: ۱۳۱-۱۳۲) برای او به کار رفته است، همچون پیامبران پیشین؛ و نیز عبارت «لَمَنِ الْمُرْسَلِينَ» برای او به کار رفته است، همچون پیامبران پسین. این نشان می‌دهد که او گرچه از منظر پوستانه‌ای، به دلیل وجود تفاضل میان انبیا: ﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ (بقره: ۲۵۳)، یک پیامبر سطح دوم است، اما از منظر هسته‌ای، به دلیل داشتن مزایای هر دو دسته، برتر از پیامبران هر دو دسته و خاتم انبیاست. این قرینه، با استفاده از فرازهای مشابه تأیید شده و قرائت هسته‌ای را به رسول ﷺ مرتبط می‌سازد.

قرینه دوم:

به تمامی پیامبران پیش از الیاس، سلام داده شده است، اما با رسیدن به الیاس، سلام قطع می‌شود. سلام دادن به پیامبران از حضرت نوح ﷺ در آیه ۷۹ شروع شده و در آیه ۱۰۹ برای حضرت ابراهیم ﷺ و در آیه ۱۲۰ برای حضرت موسی و هارون ﷺ تکرار می‌شود. این سلام، هنگامی که به حضرت الیاس ﷺ می‌رسد، قطع می‌شود و واژه «الیاس» در آیه ۱۳۰ به «إِلْيَاسِينَ» تبدیل می‌گردد.

قرینه سوم:

این سلام دادن به پیامبران، پس از الیاس قطع شده و به حضرت لوط ﷺ و حضرت یونس ﷺ که نسبت به حضرت الیاس ﷺ پیامبران مشهورتری هستند، سلام داده نمی‌شود. این قرینه نیز نشان می‌دهد که «إِلْيَاسِينَ» (صافات: ۱۳۰) نمی‌تواند حضرت الیاس ﷺ باشد.

قرینه چهارم:

آوردن فرازهای مشابه در سوره یس و صافات: ﴿إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (یس: ۳)، ﴿وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۲۳)، ﴿وَإِنَّ لُوطاً لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۳۳)، ﴿وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (صافات: ۱۳۹)، ارتباط میان این دسته از آیات در سوره صافات با آیات ابتدایی سوره یس را آشکار کرده است. از آنجا که بنا بر روایات مشهور، «یس» نام پیامبر ﷺ است که در ابتدای این سوره آورده شده، این خود قرینه‌ای دیگر برای لفافه «الیاس» و «إِلْيَاسِينَ» در سوره صافات محسوب می‌شود.

بنابراین، قرائنی همچون: سلام ندادن به لوط و یونس که نسبت به الیاس، پیامبرانی مشهورترند، و سپس سلام دادن به الیاس؛ همچنین آوردنِ فرازهای مشابهی چون «إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ» در سوره‌های یس و صافات که نوعی راهنمایی برای کشفِ قرائتِ هسته است؛ در کنارِ دوپهلوی بودنِ آیه (یعنی هم سلام بر الیاس و هم سلام بر آلِ یس)، همگی قرائنی هستند که با توجه به آنها، فرضیه مطرح‌شده دربارهٔ قرائتِ پوسته و قرائتِ هسته، اثبات می‌شود.

همچنان که پیشتر توضیح داده شد و دسته‌ای از مفسران نیز با استناد به روایاتی از حضرت علی (علیه السلام) اشاره کرده‌اند، علتِ نیاز به قرائتِ پوسته برای مخفی‌داشتنِ قرائتِ هسته، همان شرایطِ سیاسی عصرِ رسول‌الله (صلی الله علیه و آله) است. همان شرایطی که در آیاتی چون: ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (مائده: ۶۷) شاهد آن هستیم. با وجودِ چنین آیاتی، احتمالِ سرپوش‌نهادن برای حفظِ قرآن از تحریف، اصلاً دور از ذهن نیست.

نتیجه‌گیری

در پاسخ به سؤال اول که امکان وجود قرائات متعدد را مطرح کرده است، باید توجه داشت که روایاتِ مذکور و قرائاتِ قاریان، عملاً تعددِ قرائات را برای این آیه تثبیت می‌کنند. مهم‌ترین دلیل برای اثباتِ یک شیء، وقوع آن است. پس شکی نیست که برای این آیه، قرائاتِ متعدد عملاً وجود دارند. در پاسخ به سؤال دوم که نحوهٔ شکل‌گیری و مکانیزم استفاده از این قرائاتِ متعدد را مطرح کرده است، باید گفت که از میانِ این دو قرائت، یکی به‌عنوانِ «پوسته» و دیگری به‌عنوانِ «هسته» قرار می‌گیرد. بدین معنا که قرائتِ پوسته‌ای، نقیضِ سرپوش و ظاهر را ایفا می‌کند و قرائتِ هسته‌ای، حاملِ پیام اصلی و باطنی آیه است.

دربارهٔ سؤال سوم که از تفکیکِ قرائتِ هسته‌ای و پوسته‌ای و قرائنِ لازم برای خروج از پوسته و رسیدن به هسته می‌پرسد، باید گفت که چون اصل، قرائتِ هسته‌ای است و قرائتِ پوسته‌ای تنها سرپوشی برای آن به‌شمار می‌رود، خداوند برای خروج از قرائتِ پوسته‌ای و وصول به قرائتِ هسته‌ای، قرائنِ روشنی را در خودِ آیات تعبیه کرده است؛ از جمله:

- تغییرِ ناگهانی از «الیاس» به «الیاسین»

- قطعِ سلام بر پیامبرانِ پس از الیاس

- تکرارِ فرازهای مشابه با سورهٔ یس
 - جایگاه ویژهٔ الیاس در میانِ دو دستهٔ پیامبران
 - قرائتِ «الْيَاسِينَ» که به صراحت بر خاندان دلالت دارد
- در پرتو این قرائن، می‌توان از قرائتِ پوسته‌ای خارج شد و به قرائتِ اصلی، یعنی هسته‌ای، دست یافت.
- در توضیح سؤال چهارم که دربارهٔ هدف از ایجادِ این قرائاتِ متعدد و فایدهٔ آنها پرسیده است، باید روشن ساخت که چون پیامِ قرائتِ هسته‌ای، پیامی سیاسی، فرقه‌ای و حساسیت‌برانگیز است و خداوند علم دارد که حکومت‌های بعدی، در صورتِ تصریحِ قرآن به سلام بر آلِ محمد ﷺ، آن را تحریفِ لفظی می‌کنند، بدین وسیله، انگیزهٔ تحریف را از آنان گرفته و قرآن را به‌طورِ طبیعی از تحریف مصون می‌دارد. اگر چنین نمی‌شد، همان بلایی که بر سرِ تورات و انجیل آمد و راه‌حلِ «آپوکریفا» را طرح کرد، در موردِ قرآن نیز رخ می‌داد. بنابراین، لفافه‌گویی در این آیه، نه تنها یک راهکارِ بلاغی، بلکه تدبیری الهی برای حفظِ قرآن از تحریفِ لفظی و معنوی است.

فهرست منابع

- آل غازی، عبدالقادر، بیان المعانی، ٦ جلد، دمشق: مطبعة الترقی، ١٣٨٢ق.
- ألوسی، محمود بن عبدالله، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی، ١٦ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤١٥ق.
- ابن ابی جامع، علی بن حسین، الوجیز فی تفسیر القرآن العزیز، ٣ جلد، قم: دار القرآن الکریم، ١٤١٣ق.
- ابن ابی حاتم، عبدالرحمن بن محمد، تفسیر القرآن العظیم، ١٣ جلد، ریاض: مکتبة نزار مصطفى الباز، ١٤١٩ق.
- ابن ابی زمنین، محمد بن عبدالله، تفسیر ابن ابی زمنین، ٢ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤٢٤ق.
- ابن ادريس، محمد بن احمد، المنتخب من تفسیر القرآن و النکت المستخرجة من کتاب التبیان، ٢ جلد، قم: کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، ١٤٠٩ق.
- ابن انباری، عبدالرحمن بن محمد، البیان فی غریب اعراب القرآن، ٢ جلد، قم: مؤسسة دار الهجرة، ١٣٦٢ش.
- ابن جزئی، محمد بن احمد، التسهيل لعلوم التنزيل، ٢ جلد، بیروت: شركة دار الأرقم بن أبي الأرقم، ١٤١٦ق.
- ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، زاد المسیر فی علم التفسیر، ٤ جلد، بیروت: دار الكتاب العربي، ١٤٢٢ق.
- ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، تذكرة الأريب فی تفسیر الغریب (غریب القرآن الکریم)، ١ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤٢٥ق.
- ابن طاووس، احمد بن موسی، عین العبرة فی غین العترة، ١ جلد، قم: دار الشهاب، بی تا.
- ابن عادل، عمر بن علی، الباب فی علوم الكتاب، ٢٠ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤١٩ق.
- ابن عاشور، محمد طاهر، تفسیر التحرير و التنویر المعروف بتفسیر ابن عاشور، ٣٠ جلد، بیروت: مؤسسة التاريخ العربي، ١٤٢٠ق.

ابن عباس، عبدالله بن عباس، غریب القرآن فی شعر العرب، ۱ جلد، بیروت: مؤسسة الکتب الثقافية، ۱۴۱۳ق.

ابن عبدالسلام، عبدالعزيز بن عبدالسلام، تفسیر العز بن عبد السلام، ۲ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ۱۴۲۹ق.

ابن عجیبه، احمد، البحر المید فی تفسیر القرآن المجید، ۵ جلد، قاهره: حسن عباس زکی، ۱۴۱۹ق.

ابن عربی، محمد بن علی، رحمة من الرحمن فی تفسیر و اشارات القرآن، ۴ جلد، دمشق: مطبعة نصر، ۱۴۱۰ق.

ابن عربی، محمد بن علی، تفسیر ابن عربی (تأویلات عبدالرزاق)، ۲ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربي، ۱۴۲۲ق.

ابن عرفه، محمد بن محمد، تفسیر ابن عرفه، ۴ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ۲۰۰۸م.

ابن عطیه، عبدالحق بن غالب، المحرر الوجیز فی تفسیر الکتب العزیز، ۶ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ۱۴۲۲ق.

ابن قتیبه، عبدالله بن مسلم، تفسیر غریب القرآن، ۱ جلد، بیروت: دار و مكتبة الهلال، ۱۴۱۱ق.
ابن قتیبه، عبدالله بن مسلم، تأویل مشکل القرآن، ۱ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ۱۴۲۳ق.

ابن قیم جوزیه، محمد بن ابی بکر، تفسیر القرآن الکریم المعروف بالتفسیر القيم، ۱ جلد، بیروت: دار و مكتبة الهلال، ۱۴۱۰ق.

ابن کثیر، اسماعیل بن عمر، تفسیر القرآن العظیم، ۹ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ۱۴۱۹ق.

ابن ملقن، عمر بن علی، تفسیر غریب القرآن، ۱ جلد، بیروت: عالم الکتب، ۱۴۰۸ق.
ابوالسعود، محمد بن محمد، تفسیر ابی السعود (إرشاد العقل السليم إلى مزايا القرآن الكريم)، ۹ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربي، ۱۹۸۳م.

ابوالفتوح رازی، حسین بن علی، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، ۲۰ جلد، مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۴۰۸ق.

ابوحمزه ثمالی، ثابت بن دینار، تفسیر القرآن الکریم، ١ جلد، بیروت: دار المفید، ١٤٢٠ق.
ابوحنان، محمد بن یوسف، تفسیر النهر الماد من البحر المحيط، ٢ جلد، بیروت: دار الجنان، ١٤٠٧ق.

ابوحنان، محمد بن یوسف، البحر المحيط فی التفسیر، ١١ جلد، بیروت: دار الفکر، ١٤٢٠ق.
ابوزهره، محمد، زهرة التفاسیر، ١٠ جلد، بیروت: دار الفکر، بی تا.
ابوعبیده، معمر بن مثنی، مجاز القرآن، ٢ جلد، قاهره: مكتبة الخانجي، ١٣٨١ق.
اخفش، سعید بن مسعده، معانی القرآن، ١ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیه، منشورات محمد علی بیضون، ١٤٢٣ق.

استرآبادی، علی، تأویل الآيات الظاهرة في فضائل العترة الطاهرة، ١ جلد، قم: جماعة المدرسين في الحوزة العلمیه، مؤسسة النشر الإسلامی، ١٤٠٩ق.

اشکوری، محمد بن علی، تفسیر شریف لاهیجی، ٤ جلد، تهران: دفتر نشر داد، ١٣٧٣ش.
انصاری، زکریا بن محمد، فتح الرحمن شرح ما یلتبس من القرآن، ١ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیه، منشورات محمد علی بیضون، ١٤٢٤ق.

بحرانی، هاشم بن سلیمان، البرهان فی تفسیر القرآن، ٥ جلد، قم: مؤسسة البعثة، قسم الدراسات الإسلامیه، ١٤١٥ق.

بروجردی، حسین بن رضا، تفسیر الصراط المستقیم، ٥ جلد، قم: انصاریان، ١٤١٦ق.
بروجردی، محمدابراهیم، تفسیر جامع، ٧ جلد، تهران: کتابخانه صدر، ١٣٦٦ش.
بغوی، حسین بن مسعود، تفسیر البغوی المسمى معالم التنزيل، ٥ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ١٤٢٠ق.

بلاغی، عبدالحجّه، حجة التفاسیر و بلاغ الإکسیر، ٧ جلد، قم: حکمت، ١٣٨٦ق.
بلاغی، محمدجواد، آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن، ٢ جلد، قم: وجدانی، بی تا.
بیضاوی، عبدالله بن عمر، أنوار التنزيل و أسرار التأویل (تفسیر البیضاوی)، ٥ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ١٤١٨ق.

پانی پتی، ثناء الله، التفسیر المظهری، ١٠ جلد، کویت: مكتبة رشديه، ١٤١٢ق.
تستری، سهل بن عبدالله، تفسیر التستری، ١ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیه، منشورات محمد علی بیضون، ١٤٢٣ق.

- تیمی، یحیی بن سلام، تفسیر یحیی بن سلام التیمی البصری القيروانی، ۲ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ۱۴۲۵ق.
- ثعالبی، عبدالرحمن بن محمد، تفسیر الثعالبی المسمی بالجواهر الحسان فی تفسیر القرآن، ۵ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربي، ۱۴۱۸ق.
- ثعلبی، احمد بن محمد، الكشف و البیان المعروف تفسیر الثعلبی، ۱۰ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربي، ۱۴۲۲ق.
- ثلائی، یوسف بن احمد، تفسیر الثمرات الیانه و الاحکام الواضحه القاطعه، ۵ جلد، صعه: مکتبة التراث الإسلامي، ۱۴۲۳ق.
- جرجانی، ابوالفتح بن مخدوم، تفسیر شاه‌ی یا آیات الأحکام، ۲ جلد، تهران: نوید، ۱۳۶۲ش.
- جرجانی، حسین بن حسن، جلاء الأذهان و جلاء الأحزان (تفسیر گازر)، ۱۱ جلد، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۸ق.
- جرجانی، عبدالقاهر بن عبدالرحمن، درج الدرر فی تفسیر القرآن العظیم، ۲ جلد، عمان: دار الفکر، ۱۴۳۰ق.
- جزایری، نعمت‌الله بن عبدالله، عقود المرجان فی تفسیر القرآن، ۵ جلد، قم: نور وحی، ۱۳۸۸ش.
- جمل، سلیمان بن عمر، الفتوحات الإلهیة بتوضیح تفسیر الجلالین للدقایق الخفیة، ۸ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ۱۴۲۷ق.
- جودوی، امیر و طالبیان اشکذری، نفیسه، ارزیابی مطالعات تفسیری صابونی در التبیان فی علوم القرآن، شیراز: شاهچراغ، ۱۴۰۳ش.
- چهری، مجید و شورچه، عبدالحسین، قرائت و مصداق آیه «سلام علی آل یاسین»، مطالعات قرائت قرآن، ۴(۶): ۹۷، ۱۲۰، ۱۳۹۵ش.
- حائری طهرانی، علی، مقتنیات الدرر، ۱۲ جلد، تهران: دار الکتب الإسلامیة، ۱۳۳۸ش.
- حسکانی، عبیدالله بن عبدالله، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، ۳ جلد، تهران: وزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامی، مؤسسة الطبع و النشر، ۱۴۱۱ق.
- حسن بن علی (علیه السلام)، امام یازدهم، التفسیر المنسوب إلى الإمام الحسن بن علي العسكري (علیه السلام)، ۱ جلد، قم: مدرسة الإمام المهدي (علیه السلام)، ۱۴۰۹ق.

حسنی واعظ، محمود بن محمد، تفسیر شریف البلالی القلاقل، ٤ جلد، تهران: حیا کتاب، ١٣٧٦ ش.

حسنی واعظ، محمود بن محمد، دقائق التأویل و حقائق التنزیل، ١ جلد، تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب، ١٣٨١ ش.

حسین بن حکم، تفسیر الحبري، ١ جلد، بیروت: مؤسسة آل البيت لإحياء التراث، ١٤٠٨ ق.
حسین بن علی (علیه السلام)، امام سوم، تفسیر الامام الحسین (علیه السلام) التفسیر الاثری التطبیقی، ١ جلد، کربلا: العتبة الحسينية المقدسة، قسم الشؤون الفكرية و الثقافية، ١٤٣٠ ق.

حقی برسوی، اسماعیل بن مصطفی، مرآة الحقائق، ٢ جلد، قاهره: دار الآفاق العربية، ١٤٣٠ ق.
حقی برسوی، اسماعیل بن مصطفی، تفسیر روح البیان، ١٠ جلد، بیروت: دار الفكر، بی تا.
حویزی، عبدعلی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، ٥ جلد، قم: اسماعیلیان، ١٤١٥ ق.
خازن، علی بن محمد، تفسیر الخازن المسمى لباب التأویل في معاني التنزیل، ٤ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ١٤١٥ ق.

خسروانی، علیرضا، تفسیر خسروی، ٨ جلد، تهران: کتابفروشی اسلامیه، ١٣٩٠ ق.
خفاجی، احمد بن محمد، حاشیة الشهاب المسماة عنابة القاضي و كفاية الرازي على تفسیر البیضاوي، ٩ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ١٤١٧ ق.
دینوری، عبدالله بن محمد، تفسیر ابن وهب المسمى الواضح فی تفسیر القرآن الکریم، ٢ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ١٤٢٤ ق.

رضا، محمد رشید، تفسیر القرآن الحکیم الشهير بتفسیر المنار، ١٢ جلد، بیروت: دار المعرفة، ١٤١٤ ق.

روزبهان بقلی، روزبهان بن ابی نصر، عرائس البیان فی حقائق القرآن، ٣ جلد، بیروت: دار الکتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ٢٠٠٨ م.

زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الأقاویل فی وجوه التأویل، ٤ جلد، بیروت: دار الکتاب العربي، ١٤٠٧ ق.

سلطان علی شاه، سلطان محمد بن حیدر، بیان السعادة في مقامات العبادة، ٤ جلد، بیروت: مؤسسة الأعلمي للطبوعات، ١٤٠٨ ق.

سلمی، محمد بن حسین، حقائق التفسیر، ١ جلد، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ١٣٦٩ ش.

سمرقندی، نصر بن محمد، تفسیر السمرقندی المسمی بحر العلوم، ٣ جلد، بیروت: دار الفکر، ١٤١٦ق.

سمین حلبی، احمد بن یوسف، الدر المصون فی علوم الکتاب المکنون، ٦ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤١٤ق.

سیواسی، احمد بن محمود، عیون التفسیر، ٤ جلد، بیروت: دار صادر، ١٤٢٧ق.

سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر، الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور، ٦ جلد، قم: کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، ١٤٠٤ق.

سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر، الإکلیل فی استنباط التنزیل، ١ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ٢٠٠٧م.

شافعی، محمد بن ادريس، أحكام القرآن، ٢ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤١٢ق.

شاه عبدالعظیمی، حسین، تفسیر اثنی عشری، ١٤ جلد، تهران: میقات، ١٣٦٣ش.

شبر، عبدالله، الجوهر الثمین فی تفسیر الکتاب المبین، ٦ جلد، کویت: شرکتة مکتبة الالفین، ١٤٠٧ق.

شبر، عبدالله، تفسیر القرآن الکریم، ١ جلد، قم: مؤسسة دار الهجرة، ١٤١٠ق.

شنقیطی، محمدامین، أضواء البیان فی إیضاح القرآن بالقرآن، ١٠ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤٢٧ق.

شوکانی، محمد، فتح القدیر، ٦ جلد، دمشق: دار ابن کثیر، ١٤١٤ق.

شیبانی، محمد بن حسن، نهج البیان عن کشف معانی القرآن، ٥ جلد، قم: نشر الیهادی، ١٤١٣ق.

شیخ علوان، نعمه الله بن محمود، الفواتح الإلهیة و المفاتيح الغیبیة: الموضحة للكلم القرآنیة و الحكم الفرقانیة، ٢ جلد، قاهره: دار رکابی للنشر، ١٩٩٩م.

صاوی، احمد بن محمد، حاشیة الصاوی علی تفسیر الجلالین، ٤ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤٢٧ق.

صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، تفسیر القرآن الکریم، ٧ جلد، قم: بیدار، ١٣٦١ش.

صدیق حسن خان، محمد صدیق، فتح البیان فی مقاصد القرآن، ٧ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ١٤٢٠ق.

- صنعانی، عبدالرزاق بن همام، تفسیر القرآن العزیز المسمی تفسیر عبدالرزاق، ٢ جلد، بیروت: دار المعرفة، ١٤١١ق.
- طبرانی، سلیمان بن احمد، التفسیر الکبیر: تفسیر القرآن العظیم، ٦ جلد، اربد: دار الكتاب الثقافی، ٢٠٠٨م.
- طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر جوامع الجامع، ٤ جلد، قم: حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت، ١٤١٢ق.
- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ١٠ جلد، تهران: ناصر خسرو، ١٣٧٢ش.
- طبری، محمد بن جریر، ترجمه تفسیر طبری، ٧ جلد، تهران: توس، ١٣٥٦ش.
- طبری، محمد بن جریر، جامع البیان فی تفسیر القرآن (تفسیر الطبری)، ٣٠ جلد، بیروت: دار المعرفة، ١٤١٢ق.
- طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، ١٠ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربی، بی تا.
- عاملی، ابراهیم، تفسیر عاملی، ٨ جلد، تهران: کتابفروشی صدوق، ١٣٦٠ش.
- عکبری، عبدالله بن حسین، التبیان فی إعراب القرآن، ١ جلد، ریاض: بیت الأفكار الدولية، ١٤١٩ق.
- عیاشی، محمد بن مسعود، التفسیر (تفسیر العیاشی)، ٢ جلد، تهران: مکتبه العلمیه الإسلامیه، ١٣٨٠ق.
- فاضل جواد، جواد بن سعید، مسالك الأفهام إلى آیات الأحكام، ٤ جلد، تهران: مرتضوی، ١٣٦٥ش.
- فاضل مقداد، مقداد بن عبدالله، کنز العرفان فی فقه القرآن، ٢ جلد، تهران: مرتضوی، ١٣٧٣ش.
- فراء، یحیی بن زیاد، معانی القرآن، ٣ جلد، قاهره: هیئة المصریة العامة للكتاب، ١٩٨٠م.
- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، تفسیر الصافی، ٥ جلد، تهران: مکتبه الصدر، ١٤١٥ق.
- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، الأصفی فی تفسیر القرآن، ٢ جلد، قم: مرکز النشر التابع لمکتب الإعلام الإسلامی، ١٤١٨ق.
- فیضی، ابوالفیض بن مبارک، سواطع الإلهام فی تفسیر کلام الملك العلام، ٦ جلد، قم: دار المنار، ١٤١٧ق.
- قاسمی، جمال الدین، تفسیر القاسمی المسمی محاسن التأویل، ٩ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیه، منشورات محمد علی بیضون، ١٤١٨ق.
- قاضی عبدالجبار بن احمد، تنزیه القرآن عن المطاعن، ١ جلد، بیروت: دار النهضة الحدیثه، ١٤٢٦ق.
- قاضی عبدالجبار بن احمد، متشابه القرآن، ٢ جلد، قاهره: مکتبه دار التراث، بی تا.
- قرطبی، محمد بن احمد، الجامع لأحكام القرآن، ٢٠ جلد، تهران: ناصر خسرو، ١٣٦٤ش.
- قشیری، عبدالکریم بن هوازن، لطائف الإشارات: تفسیر صوفی کامل للقرآن الکریم، ٣ جلد، قاهره: هیئة المصریة العامة للكتاب، ٢٠٠٠م.

- قطب، سید، فی ظلال القرآن، ۶ جلد، بیروت: دار الشروق، ۱۴۲۵ق.
- قمی مشهدی، محمد بن محمدرضا، تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب، ۱۴ جلد، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۶۸ش.
- قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، ۲ جلد، قم: دار الکتاب، ۱۳۶۳ش.
- قونوی، اسماعیل بن محمد، حاشیة القونوی علی تفسیر الإمام البیضاوی و معه حاشیة ابن التمجید، ۲۰ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ۱۴۲۲ق.
- کاشانی، فتح الله بن شکرالله، منهج الصادقین فی إلزام المخالفین، ۱۰ جلد، تهران: کتابفروشی اسلامیة، ۱۳ش.
- کاشانی، فتح الله بن شکرالله، زبدة التفاسیر، ۷ جلد، قم: مؤسسة المعارف الإسلامية، ۱۴۲۳ق.
- کاشانی، محمد بن مرتضی، تفسیر المعین، ۳ جلد، قم: کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، ۱۴۱۰ق.
- کاشفی، حسین بن علی، تفسیر حسینی (مواهب علیّه)، ۱ جلد، سراوان: کتابفروشی نور، بی تا.
- کرمانی، محمود بن حمزه، اسرار التکرار فی القرآن، ۱ جلد، قاهره: دار الفضیلة، بی تا.
- کیاهراسی، علی بن محمد، أحكام القرآن، ۴ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ۱۴۲۲ق.
- ماتردی، محمد بن محمد، تأویلات أهل السنة (تفسیر الماتردی)، ۱۰ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ۱۴۲۶ق.
- ماوردی، علی بن محمد، النکت و العیون (تفسیر الماوردی)، ۶ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، بی تا.
- مجاشعی، علی بن فضال، النکت فی القرآن الکریم فی معانی القرآن الکریم و اعرابه، ۱ جلد، بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، ۱۴۲۸ق.
- محلی، محمد بن احمد، تفسیر الجلالین، ۱ جلد، بیروت: مؤسسة النور للطبوعات، ۱۴۱۶ق.
- مراغی، احمد مصطفی، تفسیر المراغی، ۳۰ جلد، بیروت: دار الفکر، بی تا.
- مغنیة، محمدجواد، التفسیر الکاشف، ۷ جلد، قم: دار الکتاب الإسلامی، ۱۴۲۴ق.
- مغنیة، محمدجواد، التفسیر المبین، ۱ جلد، قم: دار الکتاب الإسلامی، ۱۴۲۵ق.
- مقاتل بن سلیمان، تفسیر مقاتل بن سلیمان، ۵ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۲۳ق.

- مقدس اردبیلی، احمد بن محمد، زبدة البیان فی أحكام القرآن، ١ جلد، تهران: مكتبة المرتضوية، بی.تا.
- مکی بن حموش، الهدایة إلى بلوغ النهاية، ١٣ جلد، شارجه: جامعة الشارقة، كلية الدراسات العليا و البحث العلمي، ١٤٢٩ق.
- مهائمی، علی بن احمد، تفسیر القرآن المسمى تبصیر الرحمن و تیسیر المنان، ٢ جلد، بیروت: عالم الكتب، ١٤٠٣ق.
- میبدی، احمد بن محمد، كشف الاسرار و عدة الابرار (معروف به تفسیر خواجه عبدالله انصاری)، ١٠ جلد، تهران: امیر کبیر، ١٣٧١ش.
- نحاس، احمد بن محمد، اعراب القرآن، ٥ جلد، بیروت: دار الكتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ١٤٢١ق.
- نسفی، عبدالله بن احمد، تفسیر النسفی مدارك التنزیل و حقایق التأویل، ٤ جلد، بیروت: دار النفائس، ١٤١٦ق.
- نظام الاعرج، حسن بن محمد، تفسیر غرائب القرآن و رغائب الفرقان، ٦ جلد، بیروت: دار الكتب العلمية، منشورات محمد علي بیضون، ١٤١٦ق.
- نهایندی، محمد، نفحات الرحمن فی تفسیر القرآن، ٦ جلد، قم: مؤسسة البعثة، مركز الطباعة و النشر، ١٣٨٦ش.
- نیسابوری، محمود بن ابوالحسن، وضع البرهان فی مشکلات القرآن، ٢ جلد، بیروت: دار القلم، ١٤١٠ق.
- نیسابوری، محمود بن ابوالحسن، إيجاز البیان عن معانی القرآن، ٢ جلد، بیروت: دار الغرب الإسلامي، ١٤١٥ق.
- واحدی، علی بن احمد، اسباب النزول واحدی (ترجمه ذکاوتی)، ١ جلد، تهران: نشر نی، ١٣٨٣ش.
- واحدی، علی بن احمد، الوجیز فی تفسیر الكتاب العزیز، ٢ جلد، بیروت: دار القلم، ١٤١٥ق.
- یزیدی، عبدالله بن یحیی، غریب القرآن و تفسیره، ١ جلد، بیروت: عالم الكتب، ١٤٠٥ق.

References

- Abu al-Futuh Razi, H. ibn A. (1987). *Rawd al-jinan wa ruh al-janan fi tafsir al-Qur'an* [The garden of paradise and spirit of the heart in Quran exegesis] (Vols. 1–20). Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation.
- Abu al-Su'ud, M. ibn M. (1983). *Irshad al-'aql al-salim ila mazaya al-Qur'an al-karim* (Tafsir Abi al-Su'ud) [Guiding the sound mind to the merits of the noble Quran] (Vols. 1–9). Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Abu Hamzah al-Thumali, T. ibn D. (1999). *Tafsir al-Qur'an al-karim* [Commentary on the noble Quran]. Dar al-Mufid.
- Abu Hayyan, M. ibn Y. (1986). *Al-Nahr al-madd min al-bahr al-muhit* [The flowing river derived from the encompassing ocean] (Vols. 1–2). Dar al-Jinan.
- Abu Hayyan, M. ibn Y. (1999). *Al-Bahr al-muhit fi al-tafsir* [The encompassing ocean in Quran exegesis] (Vols. 1–11). Dar al-Fikr.
- Abu 'Ubaydah, M. ibn M. (1961). *Majaz al-Qur'an* [Figurative and rhetorical modes in the Quran] (Vols. 1–2). Maktabat al-Khanji.
- Abu Zahrah, M. (n.d.). *Zahrat al-tafasir* [The flower of commentaries] (Vols. 1–10). Dar al-Fikr.
- Al-Akhfash, S. ibn M. (2002). *Ma'ani al-Qur'an* [The meanings of the Quran] (M. A. Baydun, Ed.). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Alusi, M. ibn A. (1994). *Ruh al-ma'ani fi tafsir al-Qur'an al-'azim wa al-sab' al-mathani* [The spirit of meanings in the exegesis of the grand Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–16). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-'Askari, H. ibn A. (Imam) [Attributed]. (1988). *Al-Tafsir al-mansub ila al-Imam al-Hasan ibn 'Ali al-'Askari* [Commentary attributed to Imam Hasan al-Askari]. Madrasat al-Imam al-Mahdi.
- Al-'Ayyashi, M. ibn M. (1960). *Kitab al-tafsir* (Tafsir al-'Ayyashi) [Tradition-based Quranic commentary] (Vols. 1–2). Al-Maktabah al-'Ilmiyyah al-Islamiyyah.
- Al-Baghawi, H. ibn M. (1999). *Ma'alim al-tanzil* (Tafsir al-Baghawi) [Landmarks of the revelation] (Vols. 1–5). Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Al-Baydawi, 'A. ibn 'U. (1997). *Anwar al-tanzil wa asrar al-ta'wil* (Tafsir al-Baydawi) [The lights of revelation and secrets of interpretation] (Vols. 1–5). Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Al-Dinawari, 'A. ibn M. (2003). *Al-Wadih fi tafsir al-Qur'an al-karim* (Tafsir Ibn Wahb) [The lucid commentary on the Holy Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–2). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

- Al-Farra', Y. ibn Z. (1980). Ma'ani al-Qur'an [The meanings of the Quran] (Vols. 1–3). General Egyptian Book Organization.
- Al-Ghazi, A. (1962). Bayan al-ma'ani [Explanation of meanings] (Vols. 1–6). Matba'at al-Taraqqi.
- Al-Haskani, 'U. ibn A. (1990). Shawahid al-tanzil li-qawa'id al-tafdil [Evidences of revelation establishing the principles of preeminence] (Vols. 1–3). Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Al-Husayn ibn 'Ali (Imam). (2009). Tafsir al-Imam al-Husayn: Al-tafsir al-athari al-tatbiqi [Applied traditional commentary of Imam Husayn]. Holy Shrine of Imam Husayn.
- Al-Huwayzi, 'A. ibn J. (1994). Tafsir nur al-thaqalayn [Light of the two weighty trusts in Quran exegesis] (Vols. 1–5). Isma'iliyan.
- Al-Khazin, 'A. ibn M. (1994). Lubab al-ta'wil fi ma'ani al-tanzil (Tafsir al-Khazin) [The core of interpretation in the meanings of revelation] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–4). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Kirmani, M. ibn H. (n.d.). Asrar al-tikrar fi al-Qur'an [Secrets of repetition in the Quran]. Dar al-Fadilah.
- Al-Maha'imi, 'A. ibn A. (1983). Tabsir al-Rahman wa taysir al-Mannan [Enlightenment from the All-Merciful and ease from the Benefactor] (Vols. 1–2). 'Alam al-Kutub.
- Al-Mahalli, M. ibn A., & Al-Suyuti, J. (1995). Tafsir al-Jalalayn [The commentary of the two Jalals]. Mu'assasat al-Nur lil-Matbu'at.
- Al-Maraghi, A. M. (n.d.). Tafsir al-Maraghi [Al-Maraghi's commentary] (Vols. 1–30). Dar al-Fikr.
- Al-Maturidi, M. ibn M. (2005). Ta'wilat ahl al-sunnah (Tafsir al-Maturidi) [Interpretations of the Sunni tradition] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–10). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Mawardi, 'A. ibn M. (n.d.). Al-Nukat wa al-'uyun (Tafsir al-Mawardi) [Subtleties and springs in exegesis] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–6). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Mujashi'i, 'A. ibn F. (2007). Al-Nukat fi al-Qur'an al-karim fi ma'ani al-Qur'an wa i'rabih [Subtleties in the meanings and syntax of the Quran] (M. A. Baydun, Ed.). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Nahas, A. ibn M. (2000). I'rab al-Qur'an [The syntactic parsing and grammar of the Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–5). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Nasafi, 'A. ibn A. (1995). Madarik al-tanzil wa haqa'iq al-ta'wil (Tafsir al-Nasafi) [Perceptions of revelation and realities of interpretation] (Vols. 1–4). Dar al-Nafa'is.

- Al-Nishaburi, M. ibn A. (1989). *Wadah al-burhan fi mushkilat al-Qur'an* [Clarification of the proof in difficult passages of the Quran] (Vols. 1–2). Dar al-Qalam.
- Al-Nishaburi, M. ibn A. (1994). *I'jaz al-bayan 'an ma'ani al-Qur'an* [Concise elucidation of the meanings of the Quran] (Vols. 1–2). Dar al-Gharb al-Islami.
- Al-Qasimi, J. (1997). *Mahasin al-ta'wil (Tafsir al-Qasimi)* [Beauties of interpretation] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–9). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Qummi, 'A. ibn I. (1984). *Tafsir al-Qummi* [Commentary of al-Qummi] (Vols. 1–2). Dar al-Kitab.
- Al-Qunawi, I. ibn M. (2001). *Hashiyat al-Qunawi 'ala tafsir al-imam al-Baydawi* [Supercommentary on Tafsir al-Baydawi] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–20). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Qurtubi, M. ibn A. (1985). *Al-Jami' li-ahkam al-Qur'an* [The compendium of legal rulings of the Quran] (Vols. 1–20). Naser Khosrow.
- Al-Qushayri, 'A. ibn H. (2000). *Lata'if al-isharat: Tafsir Sufi kamil lil-Qur'an al-karim* [Subtleties of the allusions: Complete mystical commentary] (Vols. 1–3). General Egyptian Book Organization.
- Al-Samarqandi, N. ibn M. (1995). *Bahr al-'ulum (Tafsir al-Samarqandi)* [The ocean of sciences] (Vols. 1–3). Dar al-Fikr.
- Al-Samin al-Halabi, A. ibn Y. (1993). *Al-Durr al-masun fi 'ulum al-kitab al-maknun* [The preserved pearl in the sciences of the hidden book] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–6). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-San'ani, 'A. ibn H. (1990). *Tafsir 'Abd al-Razzaq* [Exegesis of Abd al-Razzaq al-San'ani] (Vols. 1–2). Dar al-Ma'rifah.
- Al-Sawi, A. ibn M. (2006). *Hashiyat al-Sawi 'ala tafsir al-jalalayn* [Marginal gloss on Tafsir al-Jalalayn] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–4). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Shafi'i, M. ibn I. (1991). *Ahkam al-Qur'an* [Legal rulings of the Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–2). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Shanqiti, M. A. (2006). *Adwa' al-bayan fi idah al-Qur'an bi-al-Qur'an* [Lights of elucidation in explaining the Quran by the Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–10). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Shawkani, M. ibn A. (1993). *Fath al-qadir: Al-Jami' bayna fannay al-riwayah wa-al-dirayah* [The victory of the Omnipotent in Quranic exegesis] (Vols. 1–6). Dar Ibn Kathir.

- Al-Shaybani, M. ibn H. (1992). Nahj al-bayan 'an kashf ma'ani al-Qur'an [The path of elucidation in unveiling the meanings of the Quran] (Vols. 1–5). Nashr al-Hadi.
- Al-Siwasi, A. ibn M. (2006). 'Uyun al-tafasir [Springs of commentaries] (Vols. 1–4). Dar Sader.
- Al-Sulami, M. ibn H. (1990). Haqa'iq al-tafsir [Realities of exegesis]. Academic Publishing Center.
- Al-Suyuti, J. A. ibn A. B. (1983). Al-Durr al-manthur fi al-tafsir bi-al-ma'thur [The scattered pearls in traditions-based exegesis] (Vols. 1–6). Ayatollah Mar'ashi Najafi Library.
- Al-Suyuti, J. A. ibn A. B. (2007). Al-Iklil fi istinbat al-tanzil [The diadem in legal derivations from revelation] (M. A. Baydun, Ed.). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Tabarani, S. ibn A. (2008). Al-Tafsir al-kabir: Tafsir al-Qur'an al-'azim [The grand exegesis of the Quran] (Vols. 1–6). Dar al-Kitab al-Thaqafi.
- Al-Tabari, M. ibn J. (1977). Tarjameh-ye tafsir-e Tabari [Persian translation of Tabari's commentary] (Vols. 1–7). Toos.
- Al-Tabari, M. ibn J. (1991). Jami' al-bayan fi tafsir al-Qur'an (Tafsir al-Tabari) [The comprehensive elucidation in the exegesis of the Quran] (Vols. 1–30). Dar al-Ma'rifah.
- Al-Tabarsi, F. ibn H. (1991). Tafsir jawami' al-jami' [Compendium of compendiums in Quranic exegesis] (Vols. 1–4). Management Center of Islamic Seminary of Qom.
- Al-Tabarsi, F. ibn H. (1993). Majma' al-bayan fi tafsir al-Qur'an [The confluence of elucidation in the exegesis of the Quran] (Vols. 1–10). Naser Khosrow.
- Al-Tusi, M. ibn H. (n.d.). Al-Tibyan fi tafsir al-Qur'an [The elucidation in the exegesis of the Quran] (Vols. 1–10). Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Al-'Ukbari, 'A. ibn H. (1998). Al-Tibyan fi 'rab al-Qur'an [The elucidation in the syntactic analysis of the Quran]. Bayt al-Afkar al-Duwaliyyah.
- Al-Wahidi, 'A. ibn A. (1994). Al-Wajiz fi tafsir al-kitab al-'aziz [The concise exegesis of the mighty book] (Vols. 1–2). Dar al-Qalam.
- Al-Wahidi, 'A. ibn A. (2004). Asbab al-nuzul [Occasions of revelation] (A. R. Zekavati Qaragozlu, Trans.). Nashr-e Ney.
- Al-Yazidi, 'A. ibn Y. (1984). Gharib al-Qur'an wa tafsiruh [Rare Quranic lexicon and its interpretation]. 'Alam al-Kutub.
- Al-Zamakhshari, M. ibn 'U. (1986). Al-Kashshaf 'an haqa'iq ghawamid al-tanzil wa 'uyun al-aqawil fi wujuh al-ta'wil [The unveiler of obscurities in revelation] (Vols. 1–4). Dar al-Kitab al-'Arabi.

- 'Amili, I. (1981). Tafsir-e Ameli [Ameli commentary] (Vols. 1–8). Saduq Bookstore.
- Ansari, Z. ibn M. (2003). Fath al-Rahman sharh ma yaltabisu min al-Qur'an [Opening of the All-Merciful: Explaining ambiguities in the Quran] (M. A. Baydun, Ed.). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Astarabadi, A. (1988). Ta'wil al-ayat al-zahirah fi fada'il al-'itrah al-tahirah [Esoteric exegesis of manifest verses on the virtues of the pure progeny]. Society of Seminary Teachers of Qom.
- Bahrani, H. ibn S. (1994). Al-Burhan fi tafsir al-Qur'an [The proof in the exegesis of the Quran] (Vols. 1–5). Al-Bi'thah Foundation.
- Balaghi, 'A. (1966). Hujjat al-tafasir wa balagh al-ikhsir [The proof of commentaries and transmission of the elixir] (Vols. 1–7). Hikmat Press.
- Balaghi, M. J. (n.d.). Ala' al-Rahman fi tafsir al-Qur'an [The bounties of the All-Merciful in the exegesis of the Quran] (Vols. 1–2). Wijdani.
- Borujerdi, H. ibn R. (1995). Tafsir al-sirat al-mustaqim [The commentary of the straight path] (Vols. 1–5). Ansariyan Publications.
- Borujerdi, M. E. (1987). Tafsir jami' [Comprehensive commentary] (Vols. 1–7). Sadr Library.
- Chehri, M., & Shourchek, A. (2016). Qera'at va mesdaq-e aye-ye "Salam 'Ala Al-e Yasin" [Recitation and referent of the verse "Salam 'Ala Al-e Yasin"]. Motale'at-e Qera'at-e Qur'an [Quran Recitation Studies], 4(6), 97–120.
- Eshkevari, M. ibn A. (1994). Tafsir sharif-i Lahiji [The noble commentary of Lahiji] (Vols. 1–4). Dad Publishing Office.
- Fadil Jawad, J. ibn S. (1986). Masalik al-afham ila ayat al-ahkam [Paths of understanding to verses of legal rulings] (Vols. 1–4). Mortazavi.
- Fadil Miqdad, M. ibn 'A. (1994). Kanz al-'irfan fi fiqh al-Qur'an [Treasury of gnosis in the jurisprudence of the Quran] (Vols. 1–2). Mortazavi.
- Fayd Kashani, M. M. (1994). Tafsir al-safi [The pure commentary on the Quran] (Vols. 1–5). Maktabat al-Sadr.
- Fayd Kashani, M. M. (1997). Al-Asfa fi tafsir al-Qur'an [The purest in the exegesis of the Quran] (Vols. 1–2). Islamic Propagation Office Publishing Center.
- Faydi, A. ibn M. (1996). Sawati' al-ilham fi tafsir kalam al-malik al-'allam [Rays of inspiration in Quranic exegesis] (Vols. 1–6). Dar al-Manar.
- Haeri Tehrani, A. (1959). Muqtaniyat al-durar [Treasures of pearls in exegesis] (Vols. 1–12). Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
- Haqqi Bursawi, I. ibn M. (2009). Mir'at al-haqa'iq [Mirror of realities] (Vols. 1–2). Dar al-Afaq al-'Arabiyyah.

- Haqqi Bursawi, I. ibn M. (n.d.). Tafsir ruh al-bayan [Spirit of elucidation in Quranic exegesis] (Vols. 1–10). Dar al-Fikr.
- Hasani Va'iz, M. ibn M. (1997). Tafsir sharif al-balabil al-qalaqil [The noble commentary of Balabil] (Vols. 1–4). Ihya-ye Ketab.
- Hasani Va'iz, M. ibn M. (2002). Daqaiq al-ta'wil wa haqa'iq al-tanzil [Subtleties of interpretation and realities of revelation]. Mirath-e Maktoob.
- Husayn ibn Hakam. (1987). Tafsir al-Habari [Commentary of al-Habari]. Aal al-Bayt Institute for the Revival of Heritage.
- Ibn 'Abbas, A. ibn A. (1992). Gharib al-Qur'an fi shi'r al-'Arab [Rare Quranic vocabulary in Arabic poetry]. Mu'assasat al-Kutub al-Thaqafiyyah.
- Ibn 'Abd al-Salam, A. ibn 'A. (2008). Tafsir al-'Izz ibn 'Abd al-Salam [Exegesis of al-'Izz ibn 'Abd al-Salam] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–2). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn Abi Hatim, A. ibn M. (1998). Tafsir al-Qur'an al-'azim [Commentary on the grand Quran] (Vols. 1–13). Maktabat Nizar Mustafa al-Baz.
- Ibn Abi Jami', A. ibn H. (1992). Al-Wajiz fi tafsir al-Qur'an al-'aziz [The concise commentary on the glorious Quran] (Vols. 1–3). Dar al-Qur'an al-Karim.
- Ibn Abi Zamanin, M. ibn A. (2003). Tafsir Ibn Abi Zamanin [Exegesis of Ibn Abi Zamanin] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–2). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn 'Adil, 'U. ibn A. (1998). Al-Lubab fi 'ulum al-kitab [The kernel in the sciences of the book] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–20). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn 'Ajibah, A. (1998). Al-Bahr al-madid fi tafsir al-Qur'an al-majid [The vast ocean in the interpretation of the glorious Quran] (H. A. Zaki, Ed., Vols. 1–5). Hassan Abbas Zaki.
- Ibn al-Anbari, A. ibn M. (1983). Al-Bayan fi gharib i'rab al-Qur'an [The elucidation of rare syntactic parsing in the Quran] (Vols. 1–2). Dar al-Hijrah Foundation.
- Ibn al-Jawzi, A. ibn A. (2001). Zad al-masir fi 'ilm al-tafsir [Provisions for the journey in the science of exegesis] (Vols. 1–4). Dar al-Kitab al-'Arabi.
- Ibn al-Jawzi, A. ibn A. (2004). Tadhkirat al-arib fi tafsir al-gharib [Memorial of the discerning in the exegesis of rare Quranic vocabulary] (M. A. Baydun, Ed.). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn al-Mulaqqin, 'U. ibn A. (1987). Tafsir gharib al-Qur'an [Explanation of rare Quranic terms]. 'Alam al-Kutub.

- Ibn 'Arabi, M. ibn A. (1989). *Rahmah min al-Rahman fi tafsir wa isharat al-Qur'an* [Mercy from the All-Merciful in the exegesis and allusions of the Quran] (Vols. 1–4). Matba'at Nadr.
- Ibn 'Arabi, M. ibn A. (2001). *Tafsir Ibn 'Arabi* (Ta'wilat 'Abd al-Razzaq) [Esoteric hermeneutics of the Quran] (Vols. 1–2). Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Ibn 'Arafah, M. ibn M. (2008). *Tafsir Ibn 'Arafah* [Exegesis of Ibn Arafah] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–4). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn 'Ashur, M. T. (1999). *Tafsir al-tahrir wa al-tanwir* [The commentary of liberation and enlightenment] (Vols. 1–30). Mu'assasat al-Tarikh al-'Arabi.
- Ibn 'Atiyyah, A. ibn G. (2001). *Al-Muharrar al-wajiz fi tafsir al-kitab al-'aziz* [The concise written record in the exegesis of the mighty book] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–6). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn Idris, M. ibn A. (1988). *Al-Muntakhab min tafsir al-Qur'an wa al-nukat al-mustakhrajah min kitab al-tibyan* [Selections from Quran exegesis] (Vols. 1–2). Ayatollah Mar'ashi Najafi Public Library.
- Ibn Juzayy, M. ibn A. (1995). *Al-Tashil li-'ulum al-tanzil* [Facilitation of revelation sciences] (Vols. 1–2). Dar al-Arqam.
- Ibn Kathir, I. ibn 'U. (1998). *Tafsir al-Qur'an al-'azim* [Commentary on the grand Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–9). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah, M. ibn A. B. (1989). *Tafsir al-Qur'an al-karim al-ma'ruf bi-al-tafsir al-qayyim* [Exegesis of the noble Quran]. Dar wa Maktabat al-Hilal.
- Ibn Qutaybah, A. ibn M. (1990). *Tafsir gharib al-Qur'an* [Interpretation of rare vocabulary in the Quran]. Dar wa Maktabat al-Hilal.
- Ibn Qutaybah, A. ibn M. (2002). *Ta'wil mushkil al-Qur'an* [Interpretation of difficult passages in the Quran] (M. A. Baydun, Ed.). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn Tawus, A. ibn M. (n.d.). *'Ayn al-'ibrah fi ghabn al-'itrah* [The source of reflection on the injustices against the Prophet's lineage]. Dar al-Shihab.
- Jamal, S. ibn 'U. (2006). *Al-Futuhāt al-ilahiyyah bi-tawdih tafsir al-jalalayn lil-daqa'iq al-khafiyyah* [Divine openings in explaining subtle points of Tafsir al-Jalalayn] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–8). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Jaza'iri, N. ibn 'A. (2009). *'Uqud al-marjan fi tafsir al-Qur'an* [Necklaces of coral in the exegesis of the Quran] (Vols. 1–4). Nur-i Wahy.

- Joudavi, A., & Talebian Eshkevari, N. (2024). Arzyabi-ye motale'at-e tafsiri-ye Sabuni dar al-Tibyan fi 'ulum al-Qur'an [Evaluation of Sabuni's exegetical studies in al-Tibyan fi 'Ulam al-Qur'an]. Shahcheragh.
- Jurjani, 'A. ibn 'A. (2009). Darj al-durar fi tafsir al-Qur'an al-'azim [The ascent of pearls in the exegesis of the grand Quran] (Vols. 1–2). Dar al-Fikr.
- Jurjani, A. ibn M. (1983). Tafsir shahi: Ayat al-ahkam [Royal commentary on the verses of legal rulings] (Vols. 1–2). Navid.
- Jurjani, H. ibn H. (1958). Jala' al-adhhan wa jala' al-ahzan (Tafsir Gazar) [Illumination of minds and dispelling of sorrows] (Vols. 1–11). University of Tehran Press.
- Kashani, F. ibn S. (1934). Manhaj al-sadiqin fi ilzam al-mukhalifin [The method of the truthful in persuading opponents] (Vols. 1–10). Islamiyyeh Bookstore.
- Kashani, F. ibn S. (2002). Zubdat al-tafasir [The cream of commentaries] (Vols. 1–7). Islamic Knowledge Foundation.
- Kashani, M. ibn M. (1989). Tafsir al-mu'in [The helpful commentary in Quran exegesis] (Vols. 1–3). Ayatollah Mar'ashi Najafi Library.
- Kashifi, H. ibn A. (n.d.). Mawahib-i 'Aliyyah (Tafsir Husayni) [Exalted gifts in Quran exegesis]. Noor Bookstore.
- Khafaji, A. ibn M. (1996). Hashiyat al-Shihab: 'Inayat al-qadi wa kifayat al-radi 'ala tafsir al-baydawi [Supercommentary on Tafsir al-Baydawi] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–9). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Khosravani, A. (1970). Tafsir Khosravi [Khosravi commentary] (Vols. 1–8). Islamiyyeh Bookstore.
- Kiya al-Harrasi, 'A. ibn M. (2001). Ahkam al-Qur'an [Legal rulings of the Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–4). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Makki ibn Hammush. (2008). Al-Hidayah ila bulugh al-nihayah [Guidance to attaining the ultimate goal in Quranic sciences] (Vols. 1–13). University of Sharjah.
- Meybodi, A. ibn M. (1992). Kashf al-asrar wa 'uddat al-abrar (Tafsir Khawaja Abdullah Ansari) [Unveiling of secrets and provision of the righteous] (Vols. 1–10). Amir Kabir.
- Mughniyah, M. J. (2003). Al-Tafsir al-kashif [The disclosing commentary on the Quran] (Vols. 1–7). Dar al-Kitab al-Islami.
- Mughniyah, M. J. (2004). Al-Tafsir al-mubin [The lucid exegesis of the Holy Quran]. Dar al-Kitab al-Islami.

- Muqaddas Ardabili, A. ibn M. (n.d.). Zubdat al-bayan fi ahkam al-Qur'an [The essence of elucidation in legal rulings of the Quran]. Al-Maktabah al-Murtadaviyyah.
- Muqatil ibn Sulayman. (2002). Tafsir Muqatil ibn Sulayman [Early Quranic commentary] (Vols. 1–5). Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Nahavandi, M. (2007). Nafahat al-Rahman fi tafsir al-Qur'an [Fragrances of the All-Merciful in the exegesis of the Quran] (Vols. 1–6). Al-Bi'thah Foundation.
- Nizam al-A'raj, H. ibn M. (1995). Ghara'ib al-Qur'an wa ragha'ib al-furqan [Wonders of the Quran and desiderata of the criterion] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–6). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Panipati, T. (1991). Al-Tafsir al-mazhari [The Mazhari commentary] (Vols. 1–10). Maktabat Rushdiyyah.
- Qadi 'Abd al-Jabbar ibn Ahmad. (2005). Tanzih al-Qur'an 'an al-mata'in [Exoneration of the Quran from polemical objections]. Dar al-Nahdah al-Hadithah.
- Qadi 'Abd al-Jabbar ibn Ahmad. (n.d.). Mutashabih al-Qur'an [The allegorical verses of the Quran] (Vols. 1–2). Maktabat Dar al-Turath.
- Qomi Mashhadi, M. M. (1989). Kanz al-daqa'iq wa bahr al-ghara'ib [Treasury of subtleties and ocean of rare insights in Tafsir] (Vols. 1–14). Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Qutb, S. (2004). Fi zilal al-Qur'an [In the shade of the Quran] (Vols. 1–6). Dar al-Shorouk.
- Rida, M. R. (1993). Tafsir al-Qur'an al-hakim al-shahir bi-tafsir al-manar [Commentary of the wise Quran (Tafsir al-Manar)] (Vols. 1–12). Dar al-Ma'rifah.
- Ruzbihan Baqli, R. ibn A. (2008). 'Ara'is al-bayan fi haqa'iq al-Qur'an [Brides of elucidation on the inner realities of the Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–3). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Sadr al-Din Shirazi (Mulla Sadra), M. ibn I. (1982). Tafsir al-Qur'an al-karim [Philosophical exegesis of the noble Quran] (Vols. 1–7). Bidar.
- Shah Abd al-Azimi, H. (1984). Tafsir ithna 'ashari [Twelver Shiite commentary] (Vols. 1–14). Miqat.
- Shaykh 'Alwan, N. ibn M. (1999). Al-Fawatih al-ilahiyyah wa al-mafatih al-ghaybiyyah [Divine openings and unseen keys] (Vols. 1–2). Dar Rikabi.
- Shubbar, 'A. (1986). Al-Jawhar al-thamin fi tafsir al-kitab al-mubin [The precious jewel in exegesis] (Vols. 1–6). Maktabat al-Alfayn.
- Shubbar, 'A. (1989). Tafsir al-Qur'an al-karim [Concise exegesis of the noble Quran]. Dar al-Hijrah Foundation.

- Siddiq Hasan Khan, M. (1999). Fath al-bayan fi maqasid al-Qur'an [The opening of elucidation on the objectives of the Quran] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–7). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Sultan 'Ali Shah, S. M. ibn H. (1987). Bayan al-sa'adah fi maqamat al-'ibadah [Elucidation of felicity in the stations of worship] (Vols. 1–4). Mu'assasat al-A'lami.
- Taymi, Y. ibn S. (2004). Tafsir Yahya ibn Sallam al-Taymi [Commentary of Yahya ibn Sallam] (M. A. Baydun, Ed., Vols. 1–2). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Tha'alibi, 'A. ibn M. (1997). Al-Jawahir al-hisan fi tafsir al-Qur'an (Tafsir al-Tha'alibi) [Fine jewels in Quranic exegesis] (Vols. 1–5). Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Tha'labi, A. ibn M. (2001). Al-Kashf wa al-bayan fi tafsir al-Qur'an (Tafsir al-Tha'labi) [Unveiling and elucidation: Commentary of Tha'labi] (Vols. 1–10). Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Thula'i, Y. ibn A. (2002). Tafsir al-thamarat al-yani'ah wa al-ahkam al-wadihah al-qati'ah [The ripe fruits and decisive legal rulings in exegesis] (Vols. 1–5). Maktabat al-Turath al-Islami.
- Tustari, S. ibn 'A. (2002). Tafsir al-Tustari [The mystical exegesis of Tustari] (M. A. Baydun, Ed.). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.